

วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

โดย
นายชินวัฒน์ มาสุตร์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ANALYSIS OF THE MURAL PAINTING IN WIHAN OF WAT RAJBURANA
IN PHITSANULOK PROVINCE

An Independent Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Art History
Department of Art History
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2015
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้การค้นคว้าอิสระเรื่อง “วิเคราะห์จิตรกรรม
ฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก” เสนอโดย นายชินวัฒน์ มาสุตร์ เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช

คณะกรรมการตรวจสอบการค้นคว้าอิสระ

..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช)

...../...../.....

55107205: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร / วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

ชินวัฒน์ มาสุตร์: วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก.

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ: ผศ. ดร. อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. 80 หน้า.

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก โดยศึกษารูปแบบและเทคนิค รวมไปถึงอิทธิพลด้านแนวคิดและแรงบันดาลใจที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดหาอายุภาพจิตรกรรม

ผลที่ได้จากการศึกษา พบว่า

1. ภาพพุทธประวัติ เป็นเรื่องราวที่นิยมเขียนมาอย่างยาวนานในงานจิตรกรรมไทย ประเพณี ซึ่งนิยมเขียนมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบและเทคนิคยังคงรูปแบบไทยประเพณี แต่ก็มีกรสอดแทรกเทคนิคแบบตะวันตกที่เริ่มเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 อาจด้วยเหตุที่วัดราชบูรณะเป็นวัดในหัวเมืองนอกเขตราชธานี จึงยังมีการสร้างเรื่องปรัมปราติปะปนอยู่ในงานจิตรกรรมสมัยใหม่

2. ภาพสุภาพษิตในงานจิตรกรรมไทย ปรากฏในช่วงระยะเวลาสั้นๆ คือ สมัยรัชกาลที่ 3-4 โดยเพิ่งเริ่มเขียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งได้แรงบันดาลใจจากโคลงโลกนิติที่นิพนธ์โดยกรมพระยาเดชาดิศร และปรากฏความนิยมในการเขียนมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งแรงบันดาลใจน่าจะเกี่ยวเนื่องด้วยกระแสตะวันตกที่เข้ามา จึงทำให้งานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 เน้นไปที่การเขียนภาพเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในพระพุทธศาสนา ภาพเชิงสั่งสอนทั้งพระและผู้คนทั่วไป ในส่วนของภาพสุภาพษิตวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก จะมีความคล้ายคลึงกับภาพสุภาพษิตในสมัยรัชกาลที่ 4 ทั้งด้านแนวคิดและรูปแบบที่ปรากฏอิทธิพลตะวันตก

3. ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก เป็นงานจิตรกรรมฝีมือช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลงานช่างสมัยรัชกาลที่ 4 แบบผสมผสานระหว่างไทยประเพณีผสมกับแบบตะวันตก ซึ่งสังเกตได้จากรูปแบบและเทคนิคที่ปรับเปลี่ยน คือ เทคนิคการเขียนภาพแบบสมจริงและการแทรกภาพอิทธิพลตะวันตก

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ.....

55107205: MAJOR: ART HISTORY

KEY WORD: THE MURAL PAINTING IN WIHAN / WAT RAJBURANA IN PHITSANULOK PROVINCE

SHINAWAT MASOOT: ANALYSIS OF THE MURAL PAINTING IN WIHAN OF WAT RAJBURANA IN PHITSANULOK PROVINCE. INDEPENDENT STUDY ADVISOR: ASST. PROF. ACHIRAT CHAIYAPOTPANIT, Ph.D. 80 pp.

The independent study is aimed to study the Mural Paintings in Wihan of Wat Rajburana in Phitsanulok Province. This study includes the style, technique and inspiration of the mural paintings. Moreover, it investigates the age of the mural paintings.

The results of this study can be summarized as follow:

1. The painting of Buddha's life story is popular for Thai traditional painting. It was painted from Ayutthaya period to Early Rattanakosin period. The style and technique were Thai traditional. The western way of painting was applied in the reign of King Rama IV. Wat Rajburana was in the province outside the capital city ; therefore, the paintings depicting the myths were on the modern mural painting.

2. The paintings depicting the proverbs were in the reign of King Rama III and IV. Klong Lokanit composed by Krom Phraya Dechadisorn became inspiration for artists during the King Rama III. Furthermore, western art styles became inspiration for artists during the King Rama IV. The paintings were emphasized on the story of Buddhism and the instruction both the monks and people. The western concept and style of the paintings at Wat Rajburana in Phitsanulok Province were similar to the paintings in the reign of King Rama IV.

3. The Mural Paintings in Wihan of Wat Rajburana in Phitsanulok Province were from local painter in the reign of King Rama IV. The paintings influenced from the Thai traditional and western way of paintings. The artisans began to apply the western art styles and realistic paintings to their works.

Department of Art History

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature.....

Academic Year 2015

Independent Study Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ผู้ให้คำแนะนำและเป็นจุดเริ่มต้นในการทำการศึกษานี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช อาจารย์ที่ปรึกษาที่สละเวลาให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องงานชิ้นนี้ สำเร็จลุล่วง ผู้วิจัยขอกล่าวขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับความกรุณาของอาจารย์ไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ อาจารย์ปวีณา บุหง่า สำหรับความช่วยเหลือและเป็นผู้แนะนำให้ทำหัวข้อนี้

ขอขอบคุณ พี่อำพล คมขำ สำหรับคำแนะนำสำคัญที่ทำให้งานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้

ขอขอบคุณ พี่พรรณกาญจน์ พี่พัฒนกิตติกุล สำหรับคำแนะนำและความช่วยเหลือที่มีให้เสมอมา

ขอขอบคุณ พี่วันวิสาข์ มาสุตร์ สำหรับความช่วยเหลือในงานที่เกี่ยวข้องกับภาษาอังกฤษ

ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ นักศึกษาปริญญาโท สำหรับมิตรภาพและประสบการณ์ที่มีร่วมกันตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

เหนือสิ่งอื่นใด ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนทุกประการจนประสบความสำเร็จ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
สมมติฐานของการศึกษา.....	3
ขอบเขตของการศึกษา.....	3
ขั้นตอนการศึกษาและวิธีการศึกษา.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2 ประวัติความเป็นมาและลักษณะงานศิลปกรรมทั่วไปภายในวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก.....	5
ลักษณะโดยทั่วไป.....	5
ประวัติความเป็นมาของวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก.....	5
รูปแบบงานศิลปกรรมภายในวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก.....	6
แผนผัง.....	6
เจดีย์ประธาน.....	6
พระวิหาร.....	8
พระอุโบสถ.....	8
หอไตร.....	10
เจดีย์ราย.....	10
3 จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร: เรื่องราวและแนวทางการกำหนดอายุ.....	22
เรื่องราวและการตีความภาพจิตรกรรม.....	22
ภาพพุทธประวัติ.....	22
ภาพสุภาพษิต.....	40
ลักษณะภาพจิตรกรรม: รูปแบบและเทคนิค.....	58
จิตรกรรมแบบไทยประเพณี.....	58

บทที่	หน้า
จิตรกรรมที่ปรับเปลี่ยนสู่สมัยนิยม	63
แนวคิดและรูปแบบภาพสุภาพจิตในงานจิตรกรรมไทย	68
โคลงโลกนิติ: สุภาพจิตต้นแบบสมัยรัชกาลที่ 3	68
ภาพสุภาพจิต: งานในพระราชประสงครัชกาลที่ 4	71
ภาพสุภาพจิตสมัยรัชกาลที่ 4 : แรงแบบตาลใจในการเขียนภาพสุภาพจิต วัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก	73
การกำหนดอายุภาพจิตรกรรม	74
4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	76
รายการอ้างอิง	78
ประวัติผู้วิจัย	80

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนผังวัดราชบูรณะ พิษณุโลก.....	12
2	เจดีย์ประธาน วัดราชบูรณะ.....	13
3	เจดีย์รายไม้สิบสอง วัดราชบูรณะ	13
4	พระวิหาร วัดราชบูรณะ.....	14
5	อาคารทรงโรง วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ.....	14
6	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระประธานในพระวิหาร วัดราชบูรณะ	15
7	ภาพจิตรกรรมตอนมารผจญ ในพระวิหาร วัดราชบูรณะ.....	15
8	พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ	16
9	บานประตูสลักลายดอกสี่กลีบแบบดอกลำดวน ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ	16
10	ใบสีมา พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ.....	17
11	สีมานั่งแท่น พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ.....	17
12	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระประธานในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ.....	18
13	จิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์สั่งเมือง ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ	18
14	จิตรกรรมภาพกามกริษา ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ.....	19
15	จิตรกรรมภาพการเล่นพื้นบ้าน ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ	19
16	จิตรกรรมภาพชาวต่างชาติ ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ.....	19
17	จิตรกรรมภาพเทวดา เทพชุมนุม ชูดวงฉัตร ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ	20
18	หอไตร วัดราชบูรณะ.....	20
19	เจดีย์รายทรงระฆัง วัดราชบูรณะ.....	21
20	ฉากประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ	24
21	ฉากพิธีแรกนาขวัญ	26
22	ฉากงานอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับนางพิมพา.....	28
23	ฉากพบเทวทูต 4	30
24	ฉากพระพุทธเจ้าเทศน์โปรดพระบิดา วัดราชบูรณะ พิษณุโลก.....	32
25	ฉากถวายพระเพลิงพุทธบิดา วัดราชบูรณะ พิษณุโลก.....	32
26	ฉากเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์	34
27	ฉากถวายพระเพลิงพุทธศรีสระ	36
28	ฉากแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ.....	37
29	ฉากมารผจญ.....	38

ภาพที่		หน้า
30	ภาพสุภาพษิตในพระวิหารวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก	40
31	ภาพสุภาพษิตเข็นครกขึ้นภูเขา	42
32	ภาพสุภาพษิตขี่ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น.....	44
33	ภาพสุภาพษิตห่มจะหามอย่าเอาคานมาสอด.....	46
34	ภาพสุภาพษิตวัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา	48
35	ภาพสุภาพษิตหุงข้าวประชดหมา.....	50
36	ภาพสุภาพษิตขึ้นกปลายไม้.....	52
37	ภาพสุภาพษิตยังไม่เห็นน้ำตัดกระบอก	54
38	ภาพสุภาพษิตยังไม่เห็นกระรอกโกงหน้าไม้.....	56
39	ภาพสุภาพษิตใส่ร้ายป้ายสี วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	57
40	ภาพสุภาพษิตหัวล้านนอกครุ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	57
41	ภาพสุภาพษิตใจดีสู้เสือ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	58
42	ภาพพระพุทธเจ้าที่พระวรกายปิดทองและแสดงท่าทางแบบนาฏลักษณะ.....	59
43	ภาพเจ้านายและชนชั้นสูงที่มีการประดับเครื่องทรง	59
44	ภาพลักษณะบุคคลหญิง.....	60
45	ภาพลักษณะบุคคลชาย.....	60
46	ภาพอาคารปราสาทราชวัง.....	61
47	ภาพเส้นลื่นเทา	62
48	ภาพลายฮ่อ	62
49	การเขียนภาพบุคคลแบบทัศนียวิสัย (Perspective) วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	63
50	ภาพอิทธิพลตะวันตก วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	64
51	ภาพวิวทิวทัศน์ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	65
52	ภาพเทวดาในหมู่เมฆ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก.....	66
53	ภาพต้นไม้สมจริง ใช้การกระทุ้งด้วยเปลือกต้นกระดังงาหรือรากลำเจียก	67
54	ภาพภูเขาสมจริงแบบอิทธิพลตะวันตก	67
55	ภาพสุภาพษิตหนีเสือปะรังแตน พระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ.....	69
56	ภาพสุภาพษิต ในพระวิหารวัดบุปผาราม กรุงเทพฯ	70
57	ภาพสุภาพษิต ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ	71
58	ลักษณะภาพสุภาพษิตสมัยรัชกาลที่ 4 วัดราชบูรณะ พิษณุโลก	73

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิษณุโลก มีอาณาเขตอยู่บริเวณที่ราบลุ่มตอนล่างของแม่น้ำน่าน ในยุคสมัยประวัติศาสตร์ พิษณุโลกได้รับการแต่งตั้งในฐานะหัวเมืองฝ่ายเหนือเพราะเป็นเส้นทางการค้าและเส้นทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญและมีการใช้งานพื้นที่บริเวณนี้อย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากหลักฐานด้านงานศิลปกรรมที่ปรากฏภายในเมืองพิษณุโลก เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดเจติยยอดทองที่แสดงถึงอิทธิพลสุโขทัย ปรากฏประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและเจดีย์วัดจุฬามณีที่แสดงถึงอิทธิพลอยุธยา งานจิตรกรรมฝาผนังวัดไผ่ขอน้ำและที่วัดราชบูรณะที่แสดงถึงอิทธิพลรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังโบราณในเมืองพิษณุโลก มีหลงเหลือถึงปัจจุบันไม่มาก ที่ปรากฏอยู่ก็เป็นช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งหมดและอยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ ตัวอย่างสำคัญ คือ ภาพจิตรกรรมในพระวิหารวัดราชบูรณะ ที่อยู่ในสภาพชำรุดเสียหายมาก ซึ่งนับวันจะมีแต่เสียหายขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งยังไม่มีผู้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้อย่างชัดเจน

วัดราชบูรณะ เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญ ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ฝั่งเดียวกับกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและวัดนางพญา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างชัดเจน สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยก่อนสมัยพระยาสิทธิ และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมาทุกยุคทุกสมัยจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ในสมัยอยุธยาสันนิษฐานว่าน่าจะมีการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างน้อย 3 ครั้ง คือ ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ สมัยพระมหาธรรมราชาและสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในปี พ.ศ. 2299 ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 4¹ ซึ่งสันนิษฐานจากหลักฐานด้านงานจิตรกรรมที่ยังคงปรากฏ

ภาพจิตรกรรมภายในพระวิหาร มีลักษณะเป็นภาพพุทธประวัติ ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุดมาก ภาพที่สมบูรณ์ที่สุดอยู่บริเวณผนังสกัดหน้าเป็นฉากมารผจญ บางภาพไม่สามารถตีความเรื่องราวได้แล้ว มีภาพบางส่วนที่ยังสามารถศึกษาตีความได้ ซึ่งการรวบรวมภาพพุทธประวัติที่เหลืออยู่ภายในพระวิหารนั้น จะช่วยให้เห็นภาพเรื่องราวในพุทธประวัติได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

¹ ชาติชาย มุกสง, **พิษณุโลก** (กรุงเทพฯ: ศิลปสยามบรรจุกุณธ์และการพิมพ์, 2543), 171.

ในส่วนของลักษณะ รูปแบบ และเทคนิคในการเขียนภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารมีความน่าสนใจ กล่าวคือ ปรากฏอิทธิพลงานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 นั้น มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดซึ่งจากเดิมที่เป็นแนวคิดแบบปรัมปราคติ สู่แนวคิดใหม่ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากศิลปะตะวันตก คือ แนวคิดแบบสัจนิยม ตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ การให้ความสำคัญกับเรื่องที่ปรากฏขึ้นจริงในพระพุทธศาสนาแทนการเขียนภาพไตรภูมิโลกสี่ฐาน เช่น การสังคายนาพระไตรปิฎก กิจวัตรของสงฆ์ ภาพปริศนาธรรม เป็นต้น² นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเทคนิคการเขียนภาพให้มีลักษณะเสมือนจริงมากยิ่งขึ้น เช่น มุมมองภาพแบบ ทศนวิสัย (ผลักระยะใกล้-ไกล) การเขียนภาพภูเขา ต้นไม้ อาคารบ้านเรือนที่ได้สัดส่วน ภาพเรือสำเภา อาคารตะวันตก เป็นต้น³ โดยมี ขรัวอินโข่ง เป็นครูช่างคนสำคัญ ซึ่งวัดสำคัญๆ ที่ปรากฏอิทธิพลงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น ในพระอุโบสถ พระวิหารพระศาสดา วัดบวรนิเวศวิหาร ในพระอุโบสถ พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นต้น

นอกจากภาพพุทธประวัติที่เขียนเป็นภาพหลักแล้ว ยังปรากฏงานเขียนภาพสุภาพจิต สอดแทรกไว้ ซึ่งพบว่าเขียนในงานจิตรกรรมไม่มาก มีวัดที่ปรากฏงานเขียน เช่น ในพระอุโบสถวัดเซตุพนวิมลมังคลาราม พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร เป็นต้น โดยภาพสุภาพจิตที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมัยรัชกาลที่ 4 โปรดให้ขรัวอินโข่งเป็นผู้เขียน⁴ จะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 4 ทรงเลือกครูช่างคนสำคัญและวัดสำคัญสำหรับงานเขียนภาพสุภาพจิต ซึ่งน่าจะถูกให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน โดยงานเขียนภาพสุภาพจิตปรากฏเฉพาะวัดในเขตกรุงเทพฯ สอดคล้องกับภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารวัดราชบูรณะที่ปรากฏอิทธิพลงานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 จากกรุงเทพฯ ซึ่งน่าจะสะท้อนถึงความสัมพันธ์ด้านงานช่างและแนวคิดระหว่างวัดในเขตกรุงเทพฯ กับหัวเมืองพิษณุโลกในช่วงสมัยหนึ่งด้วย

จากข้อสันนิษฐานทั้งหมดที่ยกมาข้างต้น จึงนำไปสู่กระบวนการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อกำหนดหาอายุภาพจิตรกรรม โดยอาศัยข้อมูลจากการวิเคราะห์ลักษณะ รูปแบบ และเทคนิคที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม รวมถึงเปรียบเทียบภาพจิตรกรรมที่ปรากฏลักษณะคล้ายคลึงกัน ประกอบกับการศึกษารูปแบบและแนวคิดในการเขียนภาพ

² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน” (เอกสารคำสอนรายวิชา 317 406 ศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-25 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), 263.

³ เรื่องเดียวกัน, 264.

⁴ กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2525), 146.

สุภาพจิต เพื่อหาบุคคลที่มีศักยภาพในการเขียนภาพสุภาพจิต ซึ่งคำตอบที่ได้จะมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดอายุ ภาพจิตรกรรมให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นและอธิบายเหตุของความสัมพันธ์กับวัดในเขตกรุงเทพฯ

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อตีความภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษารูปแบบ เทคนิค และกำหนดอายุภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลด้านเทคนิค แนวคิด และแรงบันดาลใจที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

สมมติฐานของการศึกษา

1. ภาพพุทธประวัติ เป็นแนวคิดของงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณีที่นิยมในช่วงสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ก็มีกรรมผสมผสานสอดแทรกเทคนิคแบบตะวันตกที่เริ่มเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น การแทรกภาพเรือสำเภา อาคารตะวันตก รวมถึงเทคนิคการเขียนภาพแบบสมจริง เป็นต้น
2. ภาพสุภาพจิต เป็นเทคนิคและแนวคิดในงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 น่าจะเกี่ยวเนื่องด้วยกระแสตะวันตกที่เข้ามาประกอบกับการตั้งคณะธรรมยุติกนิกายเพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา จึงทำให้งานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 เน้นไปที่เรื่องของการสั่งสอนทั้งพระและผู้คนทั่วไป

ขอบเขตของการศึกษา

1. วัดที่ปรากฏงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4
2. ลักษณะรูปแบบ เทคนิคและแนวคิดในงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4
3. ภาพสุภาพจิตที่ปรากฏในงานจิตรกรรม

ขั้นตอนการศึกษาและวิธีการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลขั้นต้นเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 โดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รวมทั้งเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลในส่วนแนวคิดพื้นฐาน
2. สัมภาษณ์เก็บข้อมูลภาคสนามที่วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ยังร่วมไปถึงวัดที่ปรากฏภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 ในเขตกรุงเทพฯ

3. ประมวลข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม
4. วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาลักษณะร่วมและลักษณะที่แตกต่างกัน
5. นำเสนอข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก
2. เข้าใจลักษณะ รูปแบบภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ปรากฏในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก
3. ทราบถึงที่มาของการเขียนภาพสุภาพษิต
4. ทราบถึงอายุของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาและลักษณะงานศิลปกรรมทั่วไป ภายในวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

ลักษณะโดยทั่วไป

วัดราชบูรณะ ตั้งอยู่เลขที่ 16/169 ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีพื้นที่ 14 ไร่ 3 งาน 44 ตารางวา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันออก บริเวณเชิงสะพานนเรศวร ทิศเหนือและทิศตะวันออกติดกับถนนมิตรภาพ ทิศใต้ติดกับถนนบรมไตรโลกนารถ ทิศตะวันตกติดกับสวนชมน่านเฉลิมพระเกียรติ

ประวัติความเป็นมาของวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

วัดราชบูรณะ เป็นวัดโบราณสันนิษฐานว่าอาจมีอายุเก่าถึงสมัยสุโขทัย¹ แต่ไม่พบหลักฐานที่ชัดเจน ตามตำนานกล่าวว่า ก่อสร้างมานาน 1,000 ปีเศษ ก่อนที่พระยาสิทธิเทวทรมาบูรณปฏิสังขรณ์ พระยาสิทธิเทวทรสร้างพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดา แล้วทองยังเหลืออยู่จึงได้หล่อพระเหลือขึ้น และทรงทอดพระเนตรเห็นว่าวัดนี้ชำรุดทรุดโทรมมากจึงได้บูรณะขึ้นมาอีกครั้ง ดังนั้นวัดนี้จึงได้ชื่อว่า “วัดราชบูรณะ”²

วัดราชบูรณะ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อย 3 ครั้ง คือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเสวยราชย์ ณ เมืองพิษณุโลก 25 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2006-พ.ศ. 2031 และสมัยพระบาทสมเด็จพระมหาธรรมราชา ซึ่งเสวยราชย์ ณ เมืองพิษณุโลก 21 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2091-พ.ศ. 2112 และในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าหัวบรมโกศ ปี พ.ศ. 2299³

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สันนิษฐานว่าได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4⁴ ซึ่งปรากฏหลักฐานเป็นงานเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ทั้งในพระอุโบสถและในพระวิหาร

¹ หวน พินธุพันธ์, **พิษณุโลกของเรา** (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2514), 64.

² วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก (แผ่นพับ).

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ ชาตชาย มุกสง, **พิษณุโลก** (กรุงเทพฯ: ศิลป์สยามบรรจุกัมภ์และการพิมพ์, 2543), 171.

ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนวัดราชบูรณะไว้เป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 ตอน 34 วันที่ 27 กันยายน 2479⁵ โดยกรมศิลปากรได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์วัดราชบูรณะ ดังนี้ คือ

ปี พ.ศ. 2528 บูรณะวิหารหลวง

ปี พ.ศ. 2530 อนุรักษ์ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ

ปี พ.ศ. 2533 บูรณะเจดีย์ประธาน

รูปแบบงานศิลปกรรมภายในวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

1. แผนผัง

ผังวัดราชบูรณะ พิษณุโลก มีการสร้างเจดีย์ประธานติดริมแม่น้ำน่าน ซึ่งแม่น้ำอยู่ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ ทิศตะวันออกมีพระวิหารหลวง พระอุโบสถอยู่ติดออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ (ภาพที่ 1) มีความเป็นไปได้ที่เจดีย์ประธานกับพระวิหารจะสร้างขึ้นพร้อมกันเพราะสถาปัตยกรรมวางเรียงตัวกันในเกณฑ์สมมาตร ส่วนพระอุโบสถน่าจะสร้างขึ้นภายหลัง

แผนผังวัดที่มีเจดีย์ประธานกับพระวิหารอยู่ในแกนสมมาตร น่าจะสร้างขึ้นในสมัยเดียวกันตามคติการสร้างวัดที่มีมาแต่โบราณที่ให้ความสำคัญกับเจดีย์ประธานและพระวิหาร โดยสร้างหันหน้าวัดไปทางทิศตะวันออก ประกอบกับความนิยมสร้างเจดีย์ทรงระฆังเป็นเจดีย์ประธาน ดังกล่าวคือระเบียบที่พบโดยทั่วไปสำหรับวัดในสมัยสุโขทัย⁶ และพบบ้างในวัดสมัยอยุธยา เช่น วัดวรเชษฐาราม

2. เจดีย์ประธาน

เจดีย์ประธาน (ภาพที่ 2) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกริมฝั่งแม่น้ำน่านด้านหลังพระวิหาร เดิมมีลักษณะเป็นเนินดินขนาดใหญ่ มีข้อสันนิษฐานที่ว่าเจดีย์ประธานน่าจะเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่สร้างในสมัยสุโขทัย⁷

ส่วนฐานเป็นฐานแปดเหลี่ยมซ้อนเป็นชั้นๆ ขึ้นไป 8 ชั้น แกนในของฐานเป็นดินภายนอกก่ออิฐถือปูน ฐานชั้นบนสุดมีเจดีย์ขนาดเล็กประดับที่มุมทั้ง 8 มุม ระหว่างเจดีย์ทำเป็นผนังระเบียงติดต่อกันโดยรอบ ส่วนเรือนธาตุเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ลักษณะของเจดีย์มีมาลัยเถาซ้อนกัน 5 ชั้น

⁵ ปราณี แจ่มขุนเทียน, **ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพิษณุโลก** (พิษณุโลก: สุรสีห์กราฟฟิค, 2534), 213.

⁶ สันติ เล็กสุขุม, **ศิลปะสุโขทัย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2549), 31.

⁷ เสนอ นิลเดช, **สองแควเมื่อวาน พิษณุโลกวันนี้** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), 72.

รองรับองค์ระฆัง ส่วนยอดเดิมมีสภาพหักชำรุด กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะให้สมบูรณ์ตามลักษณะทั่วไปของส่วนยอดเจดีย์ทรงระฆังคือ ปล้องไฉน ปลียอดและเม็ดน้ำค้าง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พระองค์ได้เสด็จมาที่วัดราชบูรณะ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม ร.ศ. 120 ทรงทอดพระเนตรและบรรยายถึงลักษณะของเจดีย์ประธานในสมัยนั้น โดยได้รับการตีพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ 1 พฤศจิกายน ร.ศ. 120 มีความตอนหนึ่งว่า

ต่อวัดนางพญานั้นลงไปก็ถึงวัดราชบูรณะ ไม่มีบ้านเรือนคั่น วัดนี้มีพระอุโบสถ พระวิหาร หลวงตั้งอยู่ใกล้พระเจดีย์ อันอยู่ใกล้ถนนริมน้ำ พระเจดีย์องค์นี้ถ่านเป็นแปดเหลี่ยมใหญ่แต่ชำรุด มีผู้ไปสร้างพระเจดีย์ไม้สิบสองต่อขึ้นข้างบนทำนองสร้างพระปราสาทขึ้นบนเนินพระปฐมเจดีย์ พระเจดีย์องค์นี้ถ้าหากว่าจะเป็นรูปแปลกเช่นพระบรมธาตุเมืองชัยนาท ก็จะต้องเลยไปถึงพระเจดีย์มอญ⁸

ส่วนฐานที่เป็นแปดเหลี่ยม มักจะปรากฏในรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งปรากฏการสร้างใน 2 ศิลปกรรม คือ เจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยมศิลปะอยุธยา (ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20⁹) และเจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยมศิลปะล้านนา (ราวพุทธศตวรรษที่ 21¹⁰)

ส่วนเจดีย์ประธานที่ปัจจุบันมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังกับเจดีย์ที่รัชกาลที่ 5 ทรงทอดพระเนตรและได้ทำการบันทึกไว้นั้นมีลักษณะแตกต่างกัน สันนิษฐานว่าเจดีย์ที่รัชกาลที่ 5 ทรงระบุไว้ว่าเป็นเจดีย์ไม้สิบสอง คงจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์บริวารที่อยู่บริเวณทิศเหนือของพระวิหารซึ่งก็เป็นเจดีย์ไม้สิบสองเช่นเดียวกัน (ภาพที่ 3) ซึ่งเจดีย์ไม้สิบสองนิยมสร้างในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹¹

ต่อมาคงได้รับการซ่อมแซมจนเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นเจดีย์ทรงระฆังองค์ปัจจุบัน ซึ่งน่าจะมียายุประมาณ 100 ปี

⁸ หวน พิณรุฬันธ์, **เที่ยววัดชมวังเมืองพิษณุโลก** (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2546), 92.

⁹ สันติ เล็กสุขุม, **ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน** (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542), 82.

¹⁰ สันติ เล็กสุขุม, **ศิลปะสุโขทัย**, 69.

¹¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน” (เอกสารคำสอนรายวิชา 317 406 ศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-25 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), 27.

3. พระวิหาร

3.1 สถาปัตยกรรม

พระวิหาร (ภาพที่ 4) เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน แบ่งเป็น 9 ห้อง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง ซึ่งเป็นรูปแบบอาคารที่สร้างมาต่อเนื่องจากสถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹² เช่น โบสถ์วัดมหาธาตุและโบสถ์วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ (ภาพที่ 5) หน้าต่างทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมแบบตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย

ภายในพระวิหารมีเสากลมเรียงอยู่สองแถวรองรับตัวซื่อ หัวเสามีลักษณะเป็นบัวทรงกลม ด้านทิศตะวันออกมีเสาดำ 4 ต้น บัวหัวเสาเป็นบัวแฉก ซึ่งน่าจะเป็นส่วนที่ต่อเติมในภายหลัง ใช้รองรับส่วนหลังคาที่ทำยื่นออกมา แนวผนังด้านขวาของพระประธานยกพื้นเล็กน้อยซึ่งมักพบบ่อยในพระวิหารสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าเป็นอาสน์สงฆ์¹³ แต่ก็มีการทำพื้นลักษณะนี้ในสมัยอยุธยา เช่น ในพระวิหารวัดราชบูรณะ วิหารพระศรีสรรเพชญ์ อยุธยา

3.2 ประติมากรรม

พระประธานในพระวิหาร (ภาพที่ 6) เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัย ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อทองคำ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี 2 ชั้น รองรับฐานสิงห์และฐานบัวคว่ำบัวหงายปิดทอง มีลักษณะโดยทั่วไปแบบพระพุทธรูปหมวดใหญ่ แต่มีส่วนที่แตกต่างคือ พระพักตร์และพระวรกายอวบอ้วนมากกว่าและมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน พระพุทธรูปที่สำคัญของหมวดนี้คือ พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก ซึ่งเป็นศิลปะสุโขทัยสกุลช่างพิษณุโลก สกุลช่างนี้คงจะเกิดขึ้นในช่วงพญาลิไท หรือไม่กี่หลังกว่านั้นเล็กน้อย อาจเป็นช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยแบ่งออกเป็น 4 เมืองโดยที่แต่ละเมืองไม่ขึ้นต่อกัน โดยเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีความสำคัญในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20¹⁴

3.3 จิตรกรรม

จิตรกรรมภายในพระวิหารทั้ง 4 ด้าน เขียนเรื่อง พุทธประวัติ แต่ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ถูกน้ำฝนลบเลือนชำรุดเสียหายไปเกือบหมดแล้ว คงเห็นเป็นภาพจิตรกรรมได้เด่นชัดเฉพาะตรงผนังสกัดหน้าพระวิหาร เขียนเป็นฉากมารผจญ (ภาพที่ 7) สันนิษฐานว่าเป็นฝีมือสกุลช่างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

¹² เสนอ นิลเดช, สองแควเมื่อวาน พิษณุโลกวันนี้, 69.

¹³ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะสุโขทัย, 35.

¹⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2555), 88.

4. พระอุโบสถ

ในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จเมืองพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2445 ได้เสด็จมาที่วัดราชบูรณะและได้บรรยายถึงลักษณะพระอุโบสถในสมัยนั้นดังข้อความที่ทรงบันทึกไว้ในจดหมายระยะทางไปพิษณุโลกตอนหนึ่งว่า

ออกจากหมู่บ้านก็เข้าทำยวัดราชบูรณะ พอถึงหลังโบสถ์โบสถ์ก็ดูจืดจางลงจากม้าเข้าทางหลังโบสถ์ บานประตูสลักลายดอก 4 กลีบ ฝีมือดีแต่ลายเพนตามธรรมเนียม ผนังโบสถ์เขียนรามเกียรติ์ แต่ไม่สู้แก่นัก แลไม่สู้เพนนัก มีพระประธานใหญ่แต่ไม่แก่ มีพระเล็กน้อยมาก เสาแลเครื่องบนทาดำทาแดง ปิดทองลายฉลุ แต่ไม่ใช่ลายเก่า เพนปฏิสังขรณ์ใหม่ แต่ผนังโบสถ์แลตัวไม้เครื่องบนเก่า เพนเครื่องประดิษฐาน¹⁵

4.1 สถาปัตยกรรม

พระอุโบสถ (ภาพที่ 8) มีลักษณะเป็น 6 ห้อง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก บานประตูสลักลายเป็นดอกสี่กลีบแบบดอกลำดวน (ภาพที่ 9) หน้าต่างทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมแบบตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีสีมาคู่ตั้งอยู่ 8 ทิศ (ภาพที่ 10) ส่วนฐานทำเป็นฐานสิงห์ยกสูง 1 ฐาน มีบัวทรงกลมรองรับใบเสมา เรียกว่าสีมานั่งแท่น (ภาพที่ 11) เป็นลักษณะที่พบได้ทั่วไปในสมัยอยุธยาตอนปลาย¹⁶

ภายในพระอุโบสถมีเสากลมเรียงอยู่สองแถวรองรับตัวช่อ ห้วเสามีลักษณะเป็นบัวทรงกลม ส่วนหลังคาของพระอุโบสถมุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีปีกนกคลุมสามชั้น เป็นอาคารทรงโรงเช่นเดียวกับพระวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹⁷

4.2 ประติมากรรม

พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ ประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย (ภาพที่ 12) เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีก่ออิฐถือปูน เป็นฐานสิงห์ 2 ชั้นรองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายองค์พระพุทธรูปมีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับพระประธานในพระวิหาร

¹⁵ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, จดหมายระยะทางไปพิษณุโลก (กรุงเทพฯ: พระจันทร์, 2506), 26.

¹⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน”, 73.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

คือเป็นพระพุทธรูปหมวดใหญ่ ศิลปะสมัยสุโขทัยสกุลช่างพิษณุโลก กำหนดอายุอยู่ในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20¹⁸

4.3 จิตรกรรม

ที่ฝาผนังพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน เป็นภาพเขียนเรื่องราวเกียรติ ภาพที่สำคัญคือ ภาพตอนทศกัณฐ์สั่งเมือง ซึ่งเขียนอยู่บนผนังด้านทิศเหนือ (ภาพที่ 13) ส่วนบริเวณตอนล่างติดกับพื้นพระอุโบสถเขียนเป็นภาพเรื่องกามกริษา ซึ่งไม่ปรากฏว่าเคยพบว่ามีเรื่องนี้เคยเขียนที่ใดมาก่อน¹⁹ ภาพสัตว์หิมพานต์ ภาพชาวต่างชาติ วิถีชีวิตและการละเล่นพื้นบ้าน (ภาพที่ 14-16)

บริเวณจั่วหน้าบันด้านในตัวพระอุโบสถ มีภาพจิตรกรรมเขียนตกแต่งไว้ ด้านทิศตะวันตกหลังพระประธาน เป็นภาพเจดีย์จุฬามณี ด้านทิศตะวันออก เป็นภาพเทวดา เทพชุมนุม รูดังควัตร (ภาพที่ 17) ซึ่งการเขียนภาพรูดังควัตรในงานจิตรกรรมปรากฏความนิยมเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 4 สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอิทธิพลงานช่างสมัยรัชกาลที่ 4

5. หอไตร

หอไตร (ภาพที่ 18) เป็นหอคอนกรีตใต้ถุนสูง มีเสาเป็นปูนกลม 16 ต้น ประดับด้วยบัวหัวเสา ชั้นล่างเป็นหอรระฆัง ชั้นบนเป็นหอไตรทำด้วยไม้สักแบบฝาประกน ใช้เป็นที่เก็บรักษาพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ส่วนหลังคาเป็นทรงจตุรมุข ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันด้านทิศเหนือและทิศใต้ มีลายปูนปั้นรูปครุฑชุกุนาค ด้านทิศตะวันออกและตะวันตกเป็นลายพันธุ์พฤกษาแบบศิลปะจีน มีปราสาทยอดคล้ายคลึงกับเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง รอบหอไตรมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ชุ่มประตูดอยู่ด้านทิศใต้ ทำเลียนแบบชุมประตูดแบบตะวันตก

หอไตรวัดราชบูรณะนี้สร้างเมื่อปีใดไม่ปรากฏหลักฐาน หลักฐานสำคัญคือการสร้างกำแพงแก้วที่มีชุมประตูดแบบตะวันตก ซึ่งเป็นอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาครั้งแรกสมัยรัชกาลที่ 4 สันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุประมาณ 100 ปี ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5

6. เจดีย์ราย

เจดีย์ราย จะอยู่ข้างพระวิหารทางทิศเหนือ มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

6.1 เจดีย์ทรงระฆัง (ภาพที่ 19) รูปร่างสูงเพียว องค์กรระฆังมีขนาดเล็กและสูง และที่สำคัญคือมีฐานสิงห์ประดับ เป็นรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในสมัยอยุธยาตอนปลาย

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย** (งานจัดแสดงภาพจิตรกรรมฝาผนัง ณ หอศิลป์ กรมศิลปากร: 2525), 61.

6.2 เจดีย์ทรงเครื่อง (เจดีย์ไม้สิบสอง) (ภาพที่ 3) ลักษณะสำคัญคือส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ 2-3 ฐานรองรับบัวทรงกลม องค์กรซึ่งมีทั้งผังกลมแบบทรงระฆังและสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม ส่วนยอดเป็นบัวทรงกลมเถา เป็นรูปแบบที่นิยมสร้างกันมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย และสืบต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น²⁰

สรุป

งานศิลปกรรมภายในวัดราชบูรณะ พิษณุโลก จากหลักฐานที่ปรากฏสามารถกล่าวถึงวิวัฒนาการได้ว่ามีอายุเก่าแก่ถึงสมัยสุโขทัย ซึ่งปรากฏหลักฐานงานศิลปกรรม ได้แก่ งานประติมากรรมพระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหมวดใหญ่ ศิลปะสมัยสุโขทัยสกุลช่างพิษณุโลก

การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ทั้งพระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ราย เจดีย์ประธาน โดยการสร้างเจดีย์ไม้สิบสองซ้อนทับบนเจดีย์องค์เดิมซึ่งน่าจะชำรุด

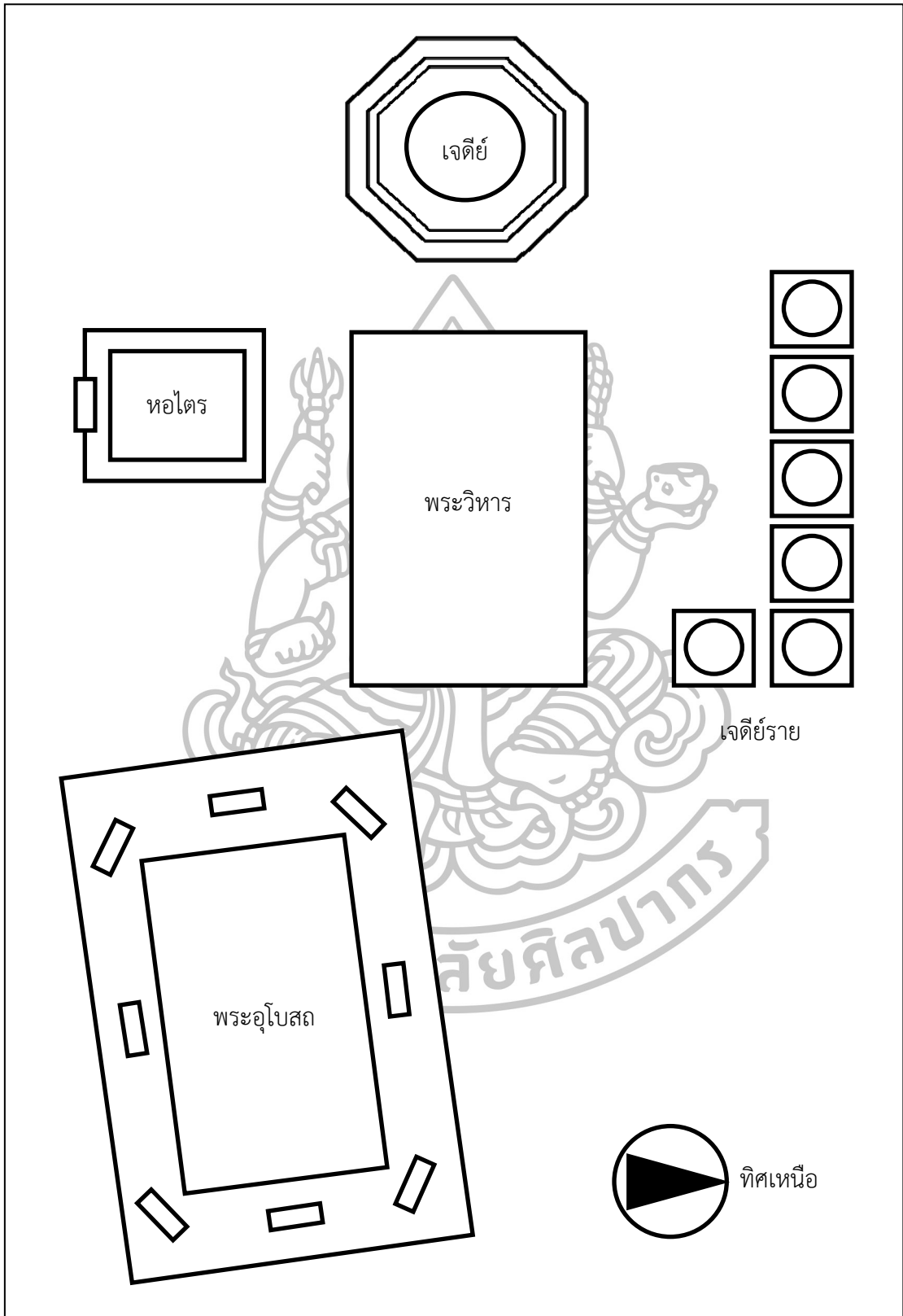
สมัยรัชกาลที่ 4 มีการเขียนภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถและพระวิหาร

สมัยรัชกาลที่ 4 - 5 มีการสร้างหรือบูรณะหอไตร

สมัยรัชกาลที่ 5 - ปัจจุบัน มีการบูรณะเจดีย์ประธาน ทำให้เจดีย์ประธานเปลี่ยนรูปจากเดิมเป็นเจดีย์ไม้สิบสองมาเป็นทรงระฆัง

²⁰ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, 104.

ภาพที่ 1 แผนผังวัดราชบูรณะ พิษณุโลก

ภาพที่ 2 เจดีย์ประธาน วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 3 เจดีย์รายไม้สิบสอง วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 4 พระวิหาร วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 5 อาคารทรงโรง วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระประธานในพระวิหาร วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 7 ภาพจิตรกรรมตอนมารผจญ ในพระวิหาร วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 8 พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

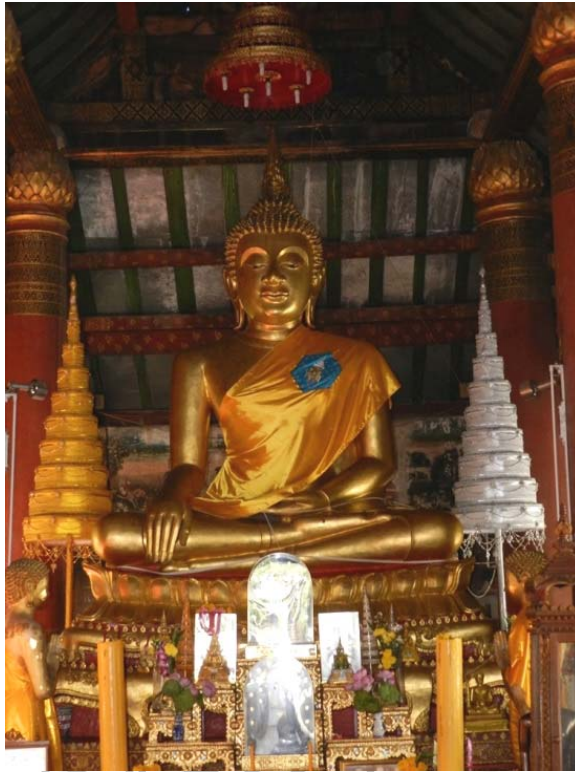
ภาพที่ 9 บานประตูสลักลายดอกสี่กลีบแบบดอกลำดวน ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 10 ใบสีมา พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 11 สีมานั่งแทน พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระประธานในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 13 จิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์สั่งเมือง ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 14 จิตรกรรมภาพกามกริथा ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 15 จิตรกรรมภาพการเล่นพื้นบ้าน ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 16 จิตรกรรมภาพชาวต่างชาติ ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 17 จิตรกรรมภาพเทวดา เทพชุมนุม ชูดงควัตร ในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 18 หอไตร วัดราชบูรณะ

ภาพที่ 19 เจดีย์รายทรงระฆัง วัดราชบูรณะ

บทที่ 3

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร: เรื่องราวและแนวทางการกำหนดอายุ

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยใดและใครเป็นผู้เขียน พระวิหารมีผนังทั้งหมด 17 ห้อง ภาพจิตรกรรมเป็นภาพเรื่องราวในพุทธประวัติ ปัจจุบันภาพอยู่ในสภาพชำรุดเสียหายไปเกือบหมดจากปัจจัยด้านความชื้น คงเห็นเป็นภาพจิตรกรรมได้เด่นชัดเฉพาะผนังด้านหน้าพระประธานโดยเขียนเป็นฉากรวมฉาย

ภาพจิตรกรรมส่วนของภาพพุทธประวัติจะสิ้นสุดลงในผนังที่ 16 โดยบริเวณผนังที่ 17 ผนังด้านหน้าพระประธานได้ฉากรวมฉาย ปรากฏงานเขียนภาพสุภาพ ซึ่งไม่ปรากฏความนิยมเขียนในงานจิตรกรรมไทยมากนัก

เรื่องราวและการตีความภาพจิตรกรรม

เนื่องจากภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารอยู่ในสภาพชำรุดเสียหาย การวิเคราะห์ตีความภาพจิตรกรรมจะมีส่วนช่วยในการปะติดปะต่อเรื่องราวที่ขาดหาย มีความเข้าใจเรื่องราวที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารสามารถแบ่งเรื่องราวได้เป็น 2 ชุด เรื่องราว ดังนี้

ภาพพุทธประวัติ

ภาพพุทธประวัติภายในพระวิหารวัดราชบูรณะเป็นภาพจิตรกรรมหลัก ภาพถูกเขียนไว้บริเวณผนังเหนือช่องหน้าต่างและผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เรื่องราวจะเริ่มที่ผนังฝั่งทิศตะวันออกเฉียงใต้บริเวณประตูทางเข้า โดยเริ่มเขียนที่ฉากประสูติ และเวียนขวาไปสิ้นสุดที่ฉากแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบริเวณผนังสกัดหน้าด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาพพุทธประวัติอยู่ในสภาพที่ชำรุดเลือนรางมาก บางผนังไม่สามารถสันนิษฐานได้ ผนังบางตอนที่ยังพอสันนิษฐานได้แต่ก็ขาดองค์ประกอบภาพที่สำคัญ เพราะฉะนั้นการตีความเรื่องราวในพุทธประวัติจึงจำเป็นที่จะต้องเทียบเคียงกับงานจิตรกรรมพุทธประวัติในที่อื่น ๆ มาประกอบ เพื่อให้เห็นองค์ประกอบภาพที่สมบูรณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพพุทธประวัติ เป็นที่นิยมเขียนตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹ ที่ยังปรากฏหลักฐานได้แก่ ในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี สมัยอยุธยาตอนปลาย และในพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม กรุงเทพฯ ในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ ในพระที่นั่งพุทไธสวรรค์ พระราชวังบวรสถานมงคล กรุงเทพฯ เป็นงานจิตรกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่สืบทอดงานแบบไทยประเพณีมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ยังปรากฏหลักฐานและสามารถตีความได้ มีรายละเอียดดังนี้

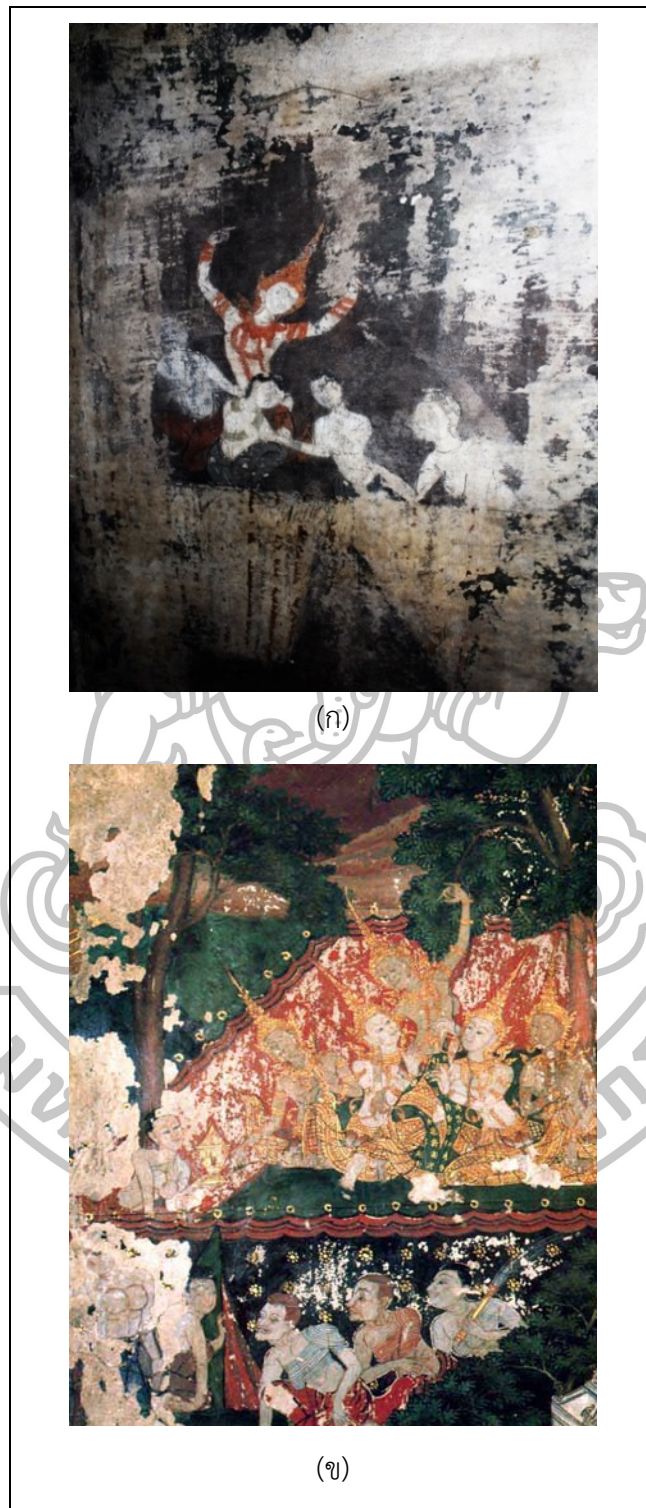
ผนังที่ 1 ภาพเจ้านายชนชั้นสูงยืนยกพระหัตถ์ขึ้นเหนือพระเศียรในลักษณะจับนิ้ว แวดล้อมด้วยข้าทาสบริวารที่คอยปรนนิบัติ มีการชิงผ้าล้อมเป็นสี่เหลี่ยมเป็นฉากกั้น บริเวณด้านล่างมีการแหวกผ้าเป็นสามเหลี่ยมทำเป็นลักษณะของทางเข้าไปภายใน (ภาพที่ 20 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายคลึงกับฉากประสูติ ซึ่งปรากฏเป็นภาพพระนางสิริมหามายากำลังเหนี่ยวกิ่งไม้ โดยภาพที่สมบูรณ์จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับฉากเดียวกันที่พระที่นั่งพุทไธสวรรค์ กรุงเทพฯ (ภาพที่ 20 ข)

เนื้อความย่อ

พระนางสิริมหามายา ผู้ทรงประทับ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อพระครรภ์ครบ 10 เดือน ทรงพระดำริจะเสด็จไปกรุงเทวทหะ เมื่อถึงลุมพินีวัน ทรงประสูติพระครรภ์ขณะจับกิ่งต้นรัง ในขณะที่นางพระพี่เลี้ยงแล่นาริราชบริวารทั้งหลายก็ผูกม่านแวดวงเข้าภายในได้ร่มไม้รัง ทรงประทับยืนประสูติพระโอรส²

¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน” (เอกสารคำสอนรายวิชา 317 406 ศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-25 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), 221.

² กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ, **สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา: วรรณคดีพระพุทธศาสนา พากย์ไทย คัมภีร์แสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า** (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2552), 44-45.

ภาพที่ 20 ฉากประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

(ก) ฉากประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ พระวิหารวัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ฉากประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ พระที่นั่งพุทธไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร

ฉากัดมาปรากฏเป็นภาพกลุ่มบุคคลกำลังเล่นเครื่องดนตรี ด้านบนมีภาพเด็กกำลังนั่งสมาธิอยู่ (ภาพที่ 21 ก) ลักษณะเช่นนี้จะคล้ายคลึงกับฉากพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งเจ้าชายสิทธัตถะในครั้งทรงพระเยาว์ ประทับนั่งสมาธิได้ต้นหว้าท่ามกลางเสียงอึกทึกครึกโครมของวงมโหรีภายในงานพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งภาพน่าจะคล้ายๆ กับภาพในพระที่นั่งพุทธไสยวรรค กรุงเทพฯ (ภาพที่ 21 ข)

เนื้อความย่อ

ณ วันวิปสมงคลการแรกนาขวัญ ขณะนั้นนางนมพี่เลี้ยงทั้งหลายชวนกันออกมาดูการวิปสมงคลภายนอกม่านทั้งสิ้นและพระโพธิสัตว์เสด็จอยู่แต่พระองค์เดียว ทรงนั่งสมาธิเจริญอานาปานสติกรรมฐานทรงบรรลุปฐมฌาน ในเวลานั้นเป็นเวลาบ่ายเงาร่มไม้ทั้งหลายก็หายไปตามตะวันทั้งสิ้น เกิดปาฏิหาริย์เงาไม้หว่าที่พระโพธิสัตว์ประทับนั้นอยู่ตรงกลางดั่งเที่ยงตะวัน³

³ เรื่องเดียวกัน, 75.

(ก)

(ข)

ภาพที่ 21 ฉากพิธีแรกนาขวัญ

(ก) ฉากพิธีแรกนาขวัญ พระวิหารวัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ฉากพิธีแรกนาขวัญ พระที่นั่งพุทธไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร

ฉากถัดมาในผนังเดียวกันเป็นภาพที่ปรากฏพานพุ่มบายศรีลักษณะเป็นกรวยแหลมสูง ตั้งอยู่กึ่งกลางแวดล้อมด้วยเหล่าบุคคลชั้นสูงทั้ง 2 ข้าง (ภาพที่ 22 ก) ด้วยองค์ประกอบภาพแล้ว น่าจะเกี่ยวข้องกับฉากงานอภิเษกสมรส โดยปรากฏใน 2 ตอนสำคัญคือ งานอภิเษกสมรสระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายาและงานอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับนางพิมพา ซึ่งทั้ง 2 ฉากนี้มีลักษณะองค์ประกอบคล้ายคลึงกัน จะต่างกันที่การจัดลำดับภาพ ถ้าเป็นฉากงานอภิเษกสมรสระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา เป็นเรื่องราวก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติ การลำดับภาพจะต้องอยู่ก่อนฉากประสูติ แต่ถ้าเป็นฉากงานอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับนางพิมพา ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการประสูติแล้ว ภาพจะถูกลำดับไว้หลังฉากประสูติ เนื่องจากฉากนี้ที่อยู่ถัดจากฉากประสูติ ภาพนี้จึงควรจะเป็นฉากงานอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับนางพิมพา ตัวอย่างที่ทำให้เห็นภาพชัดเจน เช่น ในพระที่นั่งพุทธโธสวรรค์ (ภาพที่ 22 ข) ในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ (ภาพที่ 22 ค)

เนื้อความย่อ

พระเจ้าสุทโธทนะทรงจัดพิธีราชาภิเษกให้เป็นเอกอัครราชาธิราช (กษัตริย์ผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียว) มีพระนางพิมพาเป็นพระอัครมเหสีคู่พระทัย เสวยสุขอยู่ในปราสาท 3 ฤดู พร้อมเหล่าสตรีสี่หมื่น⁴

⁴ เรื่องเดียวกัน, 79.

ภาพที่ 22 ฉากงานอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับนางพิมพา

- (ก) วัดราชบูรณะ พิษณุโลก
- (ข) พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ
- (ค) พระอุโบสถวัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ

ผนังที่ 3 ด้านขวาภาพปรากฏเป็นภาพเจ้านายชนชั้นสูงยกพระหัตถ์ขึ้นชี้ โดยมีภาพบุคคลขี่ม้าเหยียดหน้าเข้าหาเจ้านายชนชั้นสูง ส่วนด้านซ้ายภาพปรากฏเป็นภาพนักบวช (วงกลม) องค์ประกอบภาพเช่นนี้จะคล้ายกับฉากพบเทวทูตทั้ง 4 โดยในภาพเจ้าชายสิทธัตถะจะนั่งบนราชรถแล้วได้ตรัสถามนายฉันทะโดยชี้ไปทางสมณะ นายฉันทะซึ่งขี่ม้ากัณฐกะได้เหยียดไปตอบข้อสงสัยของเจ้าชาย (ภาพที่ 23 ก) ซึ่งภาพจะคล้ายกับภาพในพระที่นั่งพุทธไธสวรรย์ (ภาพที่ 23 ข) และในพระอุโบสถวัดราชสิทธาราม (ภาพที่ 23 ค)

เนื้อความย่อ

อยู่มาวันหนึ่ง เจ้าชายสิทธัตถะมีพระทัยปรารถนาจะเสด็จไปประพาสอุทยาน จึงตรัสเรียกนายสารถีซึ่งฉันทะให้เตรียมตกแต่งรถ โดยเสด็จประพาสอุทยานนอกพระนครรวม 4 วันแต่ละวันนั้นเทวดาได้เนรมิตเทวทูตวันละหนึ่งอย่างให้ทอดพระเนตร แลคลใจให้นายฉันทะตอบข้อสงสัยของเจ้าชายสิทธัตถะได้ตามความสัตย์ การได้พบเห็นบรรพชิตในวันที่ 4 ยิ่งเพิ่มความเบื่อหน่ายกามคุณ มีพระทัยน้อมไปในบรรพชาเพศอย่างแรงกล้า⁵

⁵ เรื่องเดียวกัน, 85.

ภาพที่ 23 ฉากพบเทวทูต 4

- (ก) ฉากพบเทวทูต 4 วัดราชบูรณะ พิษณุโลก
- (ข) ฉากพบเทวทูต 4 พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ
- (ค) ฉากพบเทวทูต 4 พระอุโบสถวัดราชสิทธาราม กรุงเทพฯ

ผนังที่ 10 เป็นฉากพระพุทธรเจ้าเทศน์โปรดพระบิดา โดยปรากฏภาพพระพุทธรเจ้ากำลังเทศนาโปรดพระบิดาที่นอนป่วยอยู่ให้บรรเทาจากอาการเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังปรากฏภาพพระราหุล พระอานนท์ พระนันทะ ที่มาช่วยระงับทุกขเวทนาให้พระเจ้าสุทโธทนะด้วย (ภาพที่ 24)

ถัดมาเป็นฉากถวายพระเพลิงพุทธบิดา มีภาพพระโกศอยู่กึ่งกลางภายใต้อาคารทรงจั่ว แวดล้อมด้วยพระพุทธรเจ้า เหล่าพระสาวกและชนชั้นสูง ด้านซ้ายนอกกำแพงเป็นฉากงานมหรสพ โดยนิยมนวดประกอบฉากงานพระเมรุ (ภาพที่ 25) ภาพผู้ชมในงานเป็นลักษณะของคนไทยในอดีตคือการไว้ผมทรงมหาดไทย นุ่งโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ

เนื้อความย่อ

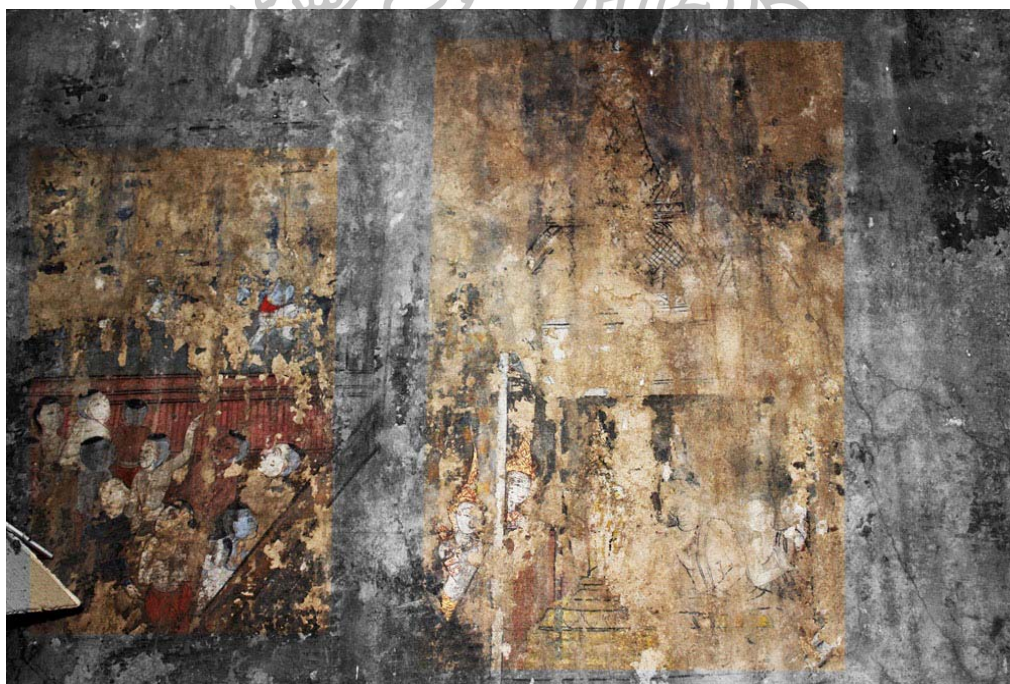
ประมาณพรรษาที่ 5 ขณะพระพุทธรเจ้าประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี พระเจ้าสุทโธทนะทรงพระประชวรหนัก พระพุทธรเจ้าทรงทราบด้วยญาณแล้ว เสด็จพร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 รูป ถึงแล้วทรงเข้าไปยังห้องพระบรรทมตรัสถามถึงพระอาการ แล้วทรงต้องการช่วยระงับทุกขเวทนาของพระพุทธบิดา ทรงกระทำสัตยาธิฐานอ้างถึงพระบารมี 30 ประการ ที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วลูบลงที่พระเศียรพระราชา พระอานนท์ พระนันทะ พระราหุล ก็ได้กระทำสัตยาธิฐาน แล้วลูบที่แขนซ้าย ขวาและลูบที่หลังตามลำดับ ซึ่งช่วยให้พระราชาทรงมีพระชนม์ต่ออีก 7 วัน ซึ่งระหว่างนั้น พระศาสดาก็ตรัสพระเทศนาว่าด้วยความไม่เที่ยงและอริยสัจ 4 พระราชาทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์⁶

ในวันที่ 7 พระราชากราบทูลลาพระพุทธรเจ้าแล้วทรงให้พระโอรสให้เหล่าพระประยูรญาติเสร์้าโศก จากนั้นเสด็จดับขันธปรินิพพาน

⁶ เรื่องเดียวกัน, 318.

ภาพที่ 24 ฉากพระพุทธเจ้าเทศน์โปรดพระบิดา วัตราชบูรณะ พิษณุโลก

ภาพที่ 25 ฉากถวายพระเพลิงพุทธบิดา วัตราชบูรณะ พิษณุโลก

ผนังที่ 13 ภาพอยู่ในส่วนของผนังตอนบน เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับอยู่ภายในวิมานซ้อนชั้น (ภาพที่ 26 ก) องค์ประกอบภาพยังปรากฏวิมานของเทวดาและฉากหลังสีน้ำเงิน ซึ่งใช้สื่อถึงลักษณะของ เทวภูมิ องค์ประกอบภาพด้านล่างเลื่อนรางมาก แต่ยังปรากฏเค้าโครงภาพที่สำคัญ กล่าวคือ ภาพเครื่องบูชาอยู่ตรงกลาง ด้านขวาปรากฏภาพบุคคลสีเขียว ข้างกันเป็นภาพบุคคลที่มีสีหน้า เป็นลักษณะของพระอินทร์และพระพรหม ด้านซ้ายปรากฏภาพบุคคลชั้นสูงนั่งเรียงแถวกัน คนแรกสุดดูवादให้เด่นกว่าคนอื่นโดยการวาดให้มีลักษณะตีน-ลิก ไกล่-ไกล สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระนางสิริมหามายา ด้วยองค์ประกอบของภาพทั้งหมดน่าจะเป็นตอนพระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพในพระที่นั่ง พุทโธสวรรยกรุงเทพฯ (ภาพที่ 26 ข)

เนื้อความย่อ

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว ทรงพิจารณาถึงพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ ก็ทรงพบว่าได้เสด็จไปจำพรรษายังภพดาวดึงส์ 3 เดือน เพื่อตรัสพระธรรมเทศนา ตอบแทนคุณพระพุทธมารดา จึงเสด็จเพียง 3 อย่างพระบาทก็ถึงที่นั่งประจำของพระอิทธร คือ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ พระอินทร์ทอดพระเนตรเห็นแล้วประกาศเชิญชวนเทวดามาเข้าเฝ้า และทรงอาสาไปทูลเชิญอดีตพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่ออดีตพระพุทธมารดามาแล้ว ทรงเลือกธรรมที่คู่ควรกับพระคุณของมารดา คือ พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ทรงใช้เวลาแสดงไปตามลำดับ รวม 90 วัน⁷

⁷ เรื่องเดียวกัน, 344.

ภาพที่ 26 ฉากเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

(ก) ฉากเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ฉากเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ

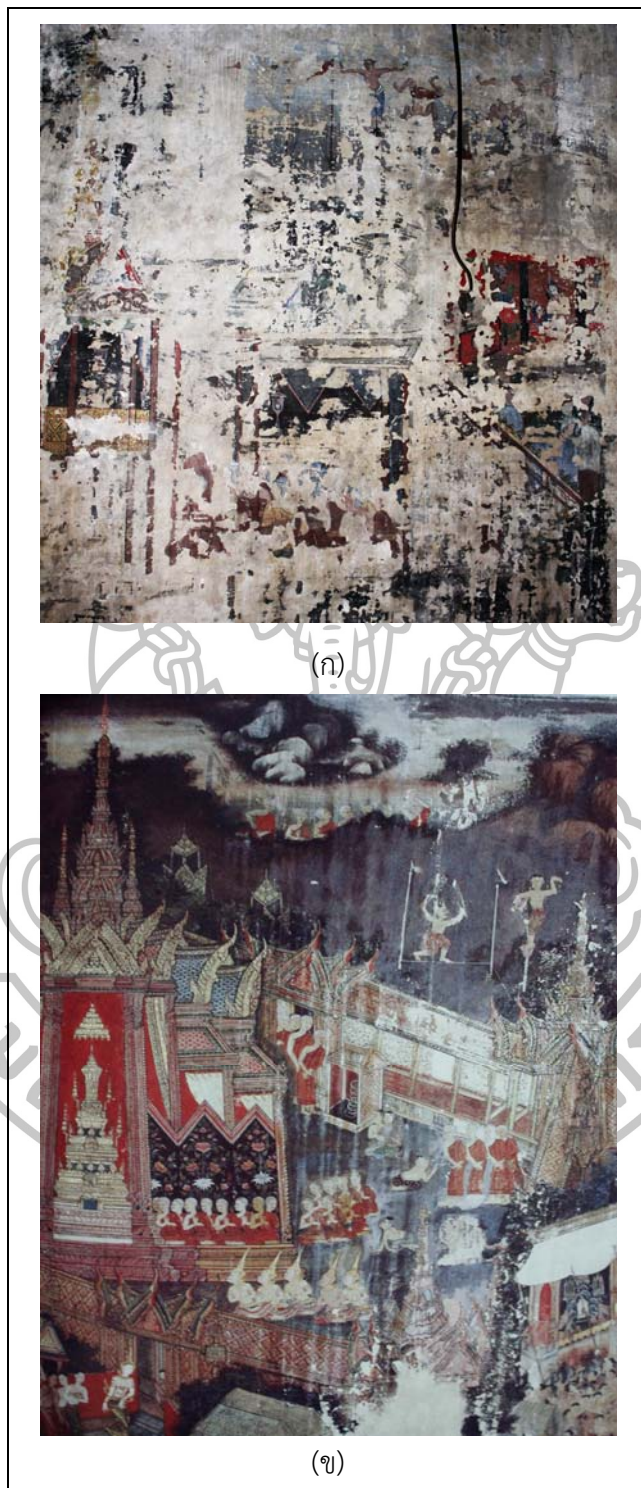
ผนังที่ 15 เป็นฉากรถพระเพลิงพระพุทธรูป (ภาพที่ 27 ก) ด้านซ้ายปรากฏเป็นภาพอาคารทรงมณฑปสี่ทองภายในบรรจุหีบพระศพสี่ทอง มีเหล่าพระสาวกมาแสดงความเคารพพระศพ ด้านขวาภาพมีการแสดงมหรสพ มีการแสดงงิ้วและญวนหก การแสดงงิ้วภาพคนดูถูกวาดให้มีลักษณะละม้ายคล้ายกับคนจีนคือ การไว้หนวด ไว้เปีย ใส่เสื้อมัดชิด ภาพที่ชัดเจนน่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพฯ เป็นฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ภาพที่ 27 ข)

เนื้อความย่อ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันที่ 7 มีการเคลื่อนพระบรมศพตามความต้องการของเหล่าเทวดาและนางมัลลิกา เมื่อถึงมกุฏพันธเจดีย์แล้วได้ห่อพระบรมศพตามธรรมเนียมพระเจ้าจักรพรรดิและอัญเชิญลงพระหีบประดิษฐานบนจิตกาธาน⁸

⁸ เรื่องเดียวกัน, 402.

ภาพที่ 27 ฉากถวายพระเพลิงพุทธศรีสระ

(ก) ฉากถวายพระเพลิงพุทธศรีสระ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ฉากถวายพระเพลิงพุทธศรีสระ ในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพฯ

ผนังที่ 16 สันนิษฐานว่าเป็นตอนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากตำแหน่งการเขียนภาพ แต่ไม่ปรากฏภาพโทณพราหมณ์กำลังแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ แต่ปรากฏภาพพระอินทร์กำลังเหาะ (ชาวบ้าน) (ภาพที่ 28)

เนื้อความย่อ

ภายหลังการถวายพระเพลิงเสร็จสิ้น เกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างเจ้าผู้ครองนครต่างๆ 8 เมือง เรื่องการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ จนเกือบจะเกิดสงครามขึ้น อาจารย์ใหญ่ โทณพราหมณ์ประกาศห้ามสงคราม โดยอาสาเป็นคนกลางจัดแบ่งพระธาตุเท่าๆ กัน 8 ส่วน โทณพราหมณ์ฉวยพระเขี้ยวแก้วข้างขวาใส่ผ้าโพก พระอินทร์เห็นว่าพราหมณ์ไม่อาจุบูชาได้ดี จึงนำไปบรรจุในพระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์⁹

ภาพที่ 28 ฉากแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

⁹ เรื่องเดียวกัน, 417.

ผนังที่ 16-17 ตอนบน เป็นฉากमारผจญ (ภาพที่ 29) ฉากमारผจญถูกวาดที่ผนังสกัดหน้า ลักษณะเช่นนี้พบได้ทั่วไปในงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณีช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹⁰ เรื่องราวของภาพจะเริ่มจากพญาวัวสวดีมารเข้ามาทางฝั่งซ้ายและพ่ายแพ้กลับไปทางฝั่งขวา กลุ่มมารปรากฏในรูปของยักษ์และคน ไม่ปรากฏในรูปของชาวต่างชาติ

เนื้อความย่อ

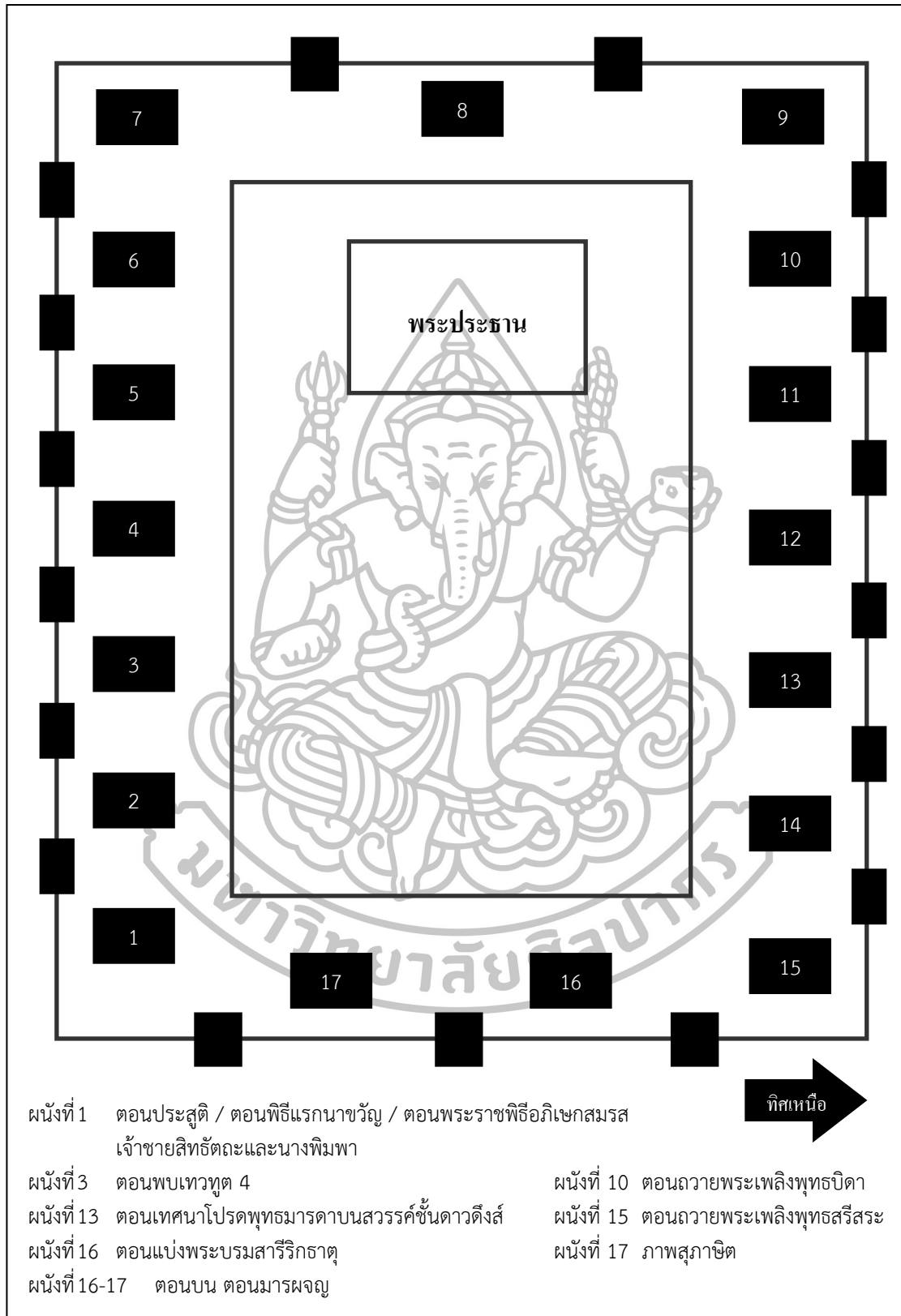
เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงได้พระที่นั่ง “วชิรอาสน์” อันมั่นคงโคนต้นโพธิ์แล้ว ทรงปรารภมหาปธานและทรงรวบรวมพลกำลังทั้งหลาย พระย้าวสวดีมารเห็นว่าถ้าไม่รีบทำอันตรายขัดขวาง พระสิทธิตถะก็จะพ้นอำนาจเราไปได้ จึงประกาศระดมพลเสนามารมา ตรีสีห์โจมตีด้วยการแปลงร่างเป็นมารแบบต่างๆ หมายถึงพระมหาบุรุษลุดจากที่นั่งให้ได้ แม้ตนเองก็เนรมิตแขนเพิ่มเป็นข้างละพัน นั่งบนคอช้างซึ่งเทพบุตรแปลงเป็นช้างคิริเมฆสูง 150 โยชน์ พระสิทธิตถะทรงอ้างดินเป็นพยาน เพราะปฐพีอยู่คู่โลกย่อมรู้เห็นการบำเพ็ญบารมีในกาลเวลานานของพระองค์ ซึ่งเทพผู้รักษาปฐพีก็ปรากฏกายเป็นนางเทพธิดา แล้วบีบมวยผมมีสายน้ำใหญ่ไหลท่วมเสนามาร พระยามารเห็นแล้วเกิดความเกรงกลัว ทำอัญชลินมัสการด้วยสองพนมมือ ทูลสรรเสริญบารมีทั้งหลาย¹¹

ภาพที่ 29 ฉากमारผจญ

¹⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน”, 223.

¹¹ กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ, สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา: วรรณคดีพระพุทธศาสนา พากย์ไทย คัมภีร์แสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า, 136.

แผนผังที่ 1 แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

ภาพสุภาพษิต

ภาพพุทธประวัติจะสิ้นสุดตอนในผนังที่ 16 พื้นที่บริเวณด้านล่างผนังสกัดหน้าใต้ฉากรมารผจญ ปรากฏงานเขียนในลักษณะภาพประกอบฉากหรือภาพฉาก แต่ภาพมีลักษณะพิเศษกว่าภาพประกอบฉากทั่วไป โดยภาพมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกับภาพสุภาพษิตไทย (ภาพที่ 30) เช่น ปรากฏเป็นภาพคนกำลังเข็นครกขึ้นภูเขา ซึ่งคล้ายคลึงกับสุภาพษิตเข็นครกขึ้นภูเขา ภาพคนใช้มือกดหัววัวให้กินหญ้า คล้ายคลึงกับสุภาพษิตวัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา ภาพคนหุงข้าวโดยมีสุนัขนั่งจ้องอยู่ คล้ายคลึงกับสุภาพษิตหุงข้าวประชดหมา เป็นต้น

ภาพที่ 30 ภาพสุภาพษิตในพระวิหารวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก

วัดที่ปรากฏงานเขียนภาพสุภาพษิต ได้แก่ ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร พระอุโบสถวัดกันมาตุยาราม โดยภาพสุภาพษิตที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดโสมนัสวิหาร มีโคลงประจำภาพจารึกลงบนแผ่นศิลาประดับติดไว้ใต้ภาพจิตรกรรม¹² ซึ่งจะเป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้สนับสนุนในกระบวนการตีความภาพสุภาพษิต

¹² กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราวัง** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2525), 146.

การตีความภาพสุภาชิต จะใช้การเทียบเคียงหาความคล้ายคลึงกันของภาพสุภาชิตที่วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลกกับภาพสุภาชิตที่มีค่าโคลง ในกรณีที่ภาพสุภาชิตวัดราชบูรณะบางสำนวนไม่ปรากฏว่าเขียนในวัดอื่นๆ จะใช้การตีความภาพเป็นหลัก ซึ่งภาพจะต้องสัมพันธ์หรือสื่อถึงสำนวนสุภาชิตไทยนั้นๆ ด้วย

ภาพสุภาชิตภายในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

ฉากที่ 1 ภาพบุคคลกำลังใช้มือผลักดันสิ่งของซึ่งน่าจะมีน้ำหนักมากขึ้นเนินเขา เนื่องจากมีการใช้เท้ายันเพื่อส่งน้ำหนักอีกแรง (ภาพที่ 31 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาชิตในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีค่าโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาชิตเรื่องเข็นครกขึ้นภูเขา (ภาพที่ 31 ข) เพราะฉะนั้นองค์ประกอบของภาพนี้ จึงน่าจะเป็นภาพสุภาชิตเรื่องเข็นครกขึ้นภูเขา

เข็นครกขึ้นภูเขาหรือกลิ้งครกขึ้นภูเขา หมายถึง การทำงานที่ยากเย็นแสนเข็ญ ต้องใช้ความมานะ ใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก¹³

¹³ บุญสิริ สุวรรณเพ็ชร, อธิบายสำนวนสุภาชิตและคำพังเพยไทย (กรุงเทพฯ: พีพริ้นติ้งกรุ๊ป, 2538), 23.

ภาพที่ 31 ภาพสุภาพจิตเข็นครกขึ้นภูเขา

(ก) ภาพสุภาพจิตเข็นครกขึ้นภูเขา วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาพจิตเข็นครกขึ้นภูเขา วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักราชเลขาธิการ, โคลงสุภาพจิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 154.

ฉากที่ 2 ด้านซ้ายเป็นภาพคนวัยกลางคนหรือผู้ใหญ่หันหลังกำลังนั่งของอุจจาระซึ่งมีลักษณะก้อนใหญ่ ส่วนด้านขวาเป็นภาพเด็กไว้ผมแคะ 2 คนกำลังมองและชี้มาทางที่ผู้ใหญ่กำลังนั่งอุจจาระอยู่ (ภาพที่ 32 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาชิตในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาชิตเรื่องชี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น (ภาพที่ 32 ข)

ชี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น หมายถึง ผู้ใหญ่แอบทำความชั่วไว้ แล้วลวงรู้ไปถึงผู้น้อยหรือคนอื่น ๆ¹⁴

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 44.

ภาพที่ 32 ภาพสุภาพซี้ก่อนใหญ่ให้เด็กเห็น

(ก) ภาพสุภาพซี้ก่อนใหญ่ให้เด็กเห็น วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาพซี้ก่อนใหญ่ให้เด็กเห็น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักราชเลขาธิการ, โคลงสุภาพซี้ประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพะญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 176.

ฉากที่ 3 ภาพบุคคล 2 คน กำลังช่วยกันห้ามสัตว์ มีอีกคนถือไม้แล้วเหยยไม้เข้าไประหว่างสองคนห้าม (ภาพที่ 33 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาษิตในพระวิหารวัดโสมนัสฯ กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาษิตเรื่องหมูจะหายเอาคานมาสอด (ภาพที่ 33 ข)

หมูจะหายเอาคานมาสอด หมายถึง เข้าไปขัดขวางผลประโยชน์ของผู้อื่นที่กำลังจะเอาผลประโยชน์ได้อยู่รอมร่อแล้ว ก็เข้าไปขัดจังหวะ ทำให้เขาพลาดโอกาส เปรียบเหมือนกับการที่เขากำลังสอดคานจะห้ามหมู แต่เราก็เอาคานอีกอันไปสอดเข้าไปจะขอห้ามบ้างหรือจะขอมีส่วนบ้างนับเป็นการขัดขวางผลประโยชน์ของเขา อาจทำให้เราเดือดร้อน¹⁵

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 343.

ภาพที่ 33 ภาพสุภาพচিতหมู่จะหามอย่าเอาคานมาสอด

(ก) ภาพสุภาพচিতหมู่จะหามอย่าเอาคานมาสอด วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

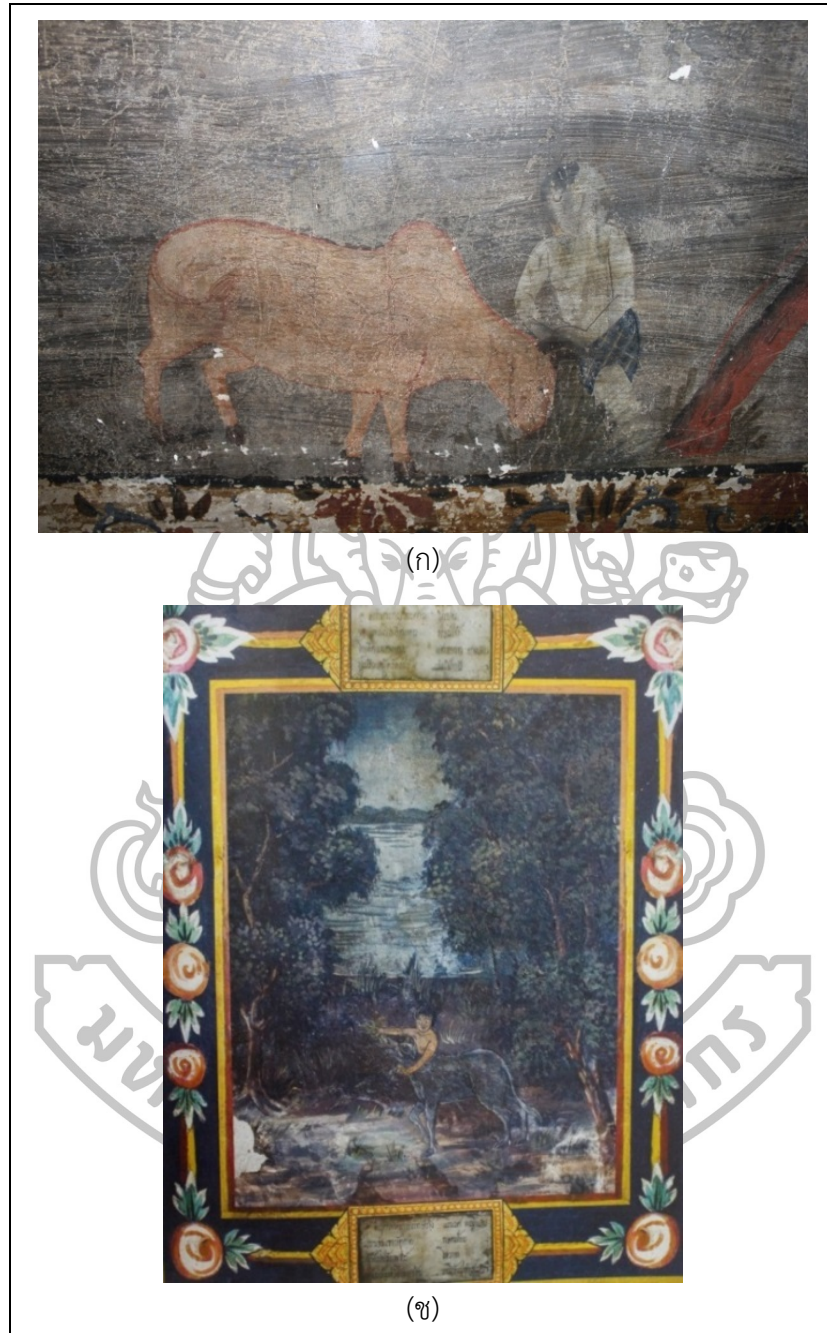
(ข) ภาพสุภาพচিতหมู่จะหามอย่าเอาคานมาสอด วัดโสมนัสฯ กรุงเทพฯ

ฉากที่ 4 ภาพบุคคลกำลังใช้มือกดหัววัวให้กินหญ้า (ภาพที่ 34 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาพจิตในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาพจิตเรื่องวัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา (ภาพที่ 34 ข)

วัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา หมายถึง บังคับให้ผู้อื่นทำ (เพื่อตัวของเขาเอง) ตามความต้องการของตน เหมือนกับพยายามจะให้โคกินหญ้า เมื่อไม่ยอมกินก็กดเขามันให้ก้มไปกินหญ้า อาจทำให้ผู้ที่ไปกดเขามันได้รับบาดเจ็บ¹⁶

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 38.

ภาพที่ 34 ภาพสุภาพจิตวัวไม่กินหญ้าอย่างข่มเข

(ก) ภาพสุภาพจิตวัวไม่กินหญ้าอย่างข่มเข วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาพจิตวัวไม่กินหญ้าอย่างข่มเข วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักราชเลขาธิการ, โคลงสุภาพจิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 76.

ฉากที่ 5 ภาพผู้ใหญ่มากำลังหุงต้มอาหารในหม้อ มีเด็กคอยช่วยก่อไฟ ในภาพผู้ใหญ่ใช้สายตามองไปที่สุนัขที่นั่งอยู่ตรงกันข้าม (ภาพที่ 35 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาชิตในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาชิตเรื่องหุงข้าวประชดหมา (ภาพที่ 35 ข)

หุงข้าวประชดหมา หมายถึง ทำประชด ซึ่งไม่เกิดผลดีอะไรขึ้นมา กลับยิ่งทำให้เสียหายโดยเปล่าประโยชน์ เปรียบเหมือนการโกรธหมาว่ามันมากินข้าวหมด เลยหุงข้าวมากมายให้มันกินเพื่อเป็นการประชด¹⁷

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 357.

ภาพที่ 35 ภาพสุภาษิตหุงข้าวประทศตหมา

(ก) ภาพสุภาษิตหุงข้าวประทศตหมา วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาษิตหุงข้าวประทศตหมา วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

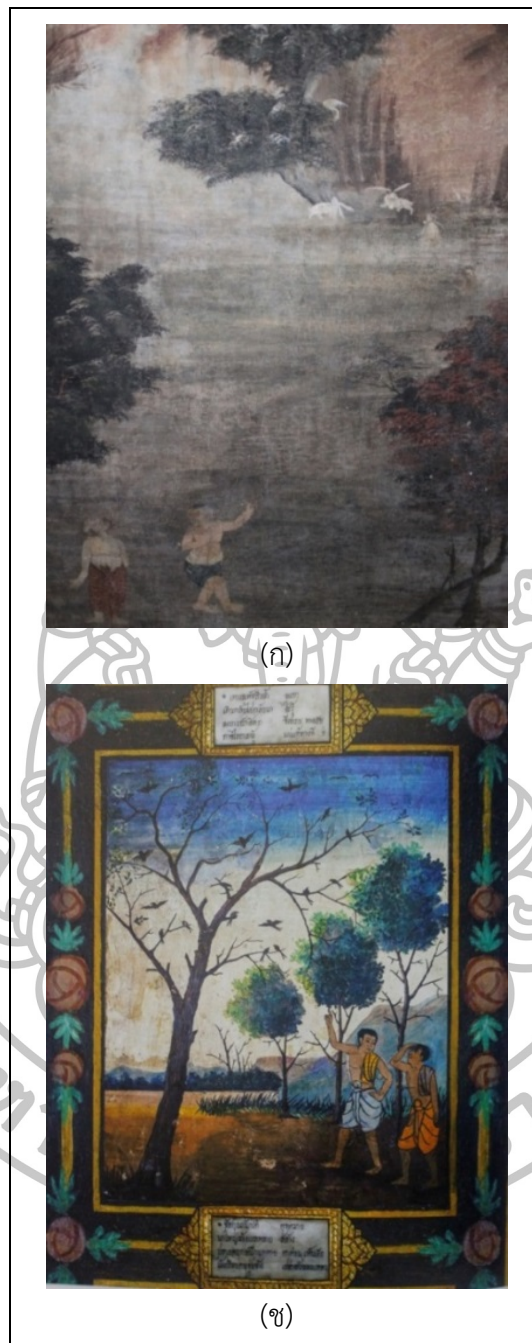
ที่มา: สำนักพระราชเลขาธิการ, โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 178.

ฉากที่ 6 ภาพบุคคล 2 คน คนหน้าหันหน้าไปหาอีกคนด้านหลังพร้อมทั้งชี้ให้ดูบางอย่าง ด้านบน คนหลังแหงนหน้าขึ้นมองตามทิศทางนิ้วที่ชี้ (ภาพที่ 36 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาพสตรีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาพสตรีเรื่องขึ้นกปลายไม้ (ภาพที่ 36 ข)

ขึ้นกปลายไม้ หมายถึง หวังในสิ่งลุ่มๆ แล้งๆ หวังในสิ่งที่เลื่อนลอยเปรียบเหมือนกับบอก ว่านกที่เกาะอยู่บนกิ่งไม้ทั้งฝูงนั้นเป็นของตน เพราะมันมาเกาะอยู่บนต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในที่ของตน แต่ ครั้นจะไปจับนก พวกมันก็พากันบินหนีไปทั้งหมด¹⁸

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 103.

ภาพที่ 36 ภาพสุภาพচিতขึ้นกล้วยไม้

(ก) ภาพสุภาพচিতขึ้นกล้วยไม้ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาพচিতขึ้นกล้วยไม้ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักราชเลขาธิการ, โคลงสุภาพচিতประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพะญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 139.

ฉากที่ 7 ภาพคนแก่อยู่ในบ้านแล้วมองมาทางคนตัดไม้ฝั่งด้านขวาภาพ (ภาพที่ 37 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาชาติในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืดยอนไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาชาติเรื่องยังไม่เห็นน้ำตัดกระบอก (ภาพที่ 37 ข)

ยังไม่เห็นน้ำตัดกระบอก หมายถึง เตรียมการเพื่อเอาไว้โดยไม่จำเป็น เปรียบเหมือน การตัดไม้ฝั่งเตรียมกระบอกไว้ใส่น้ำเพื่อบังเอิญเดินทางไปพบธารน้ำข้างหน้า แต่ไม่รู้ว่าจะพบน้ำ หรือไม่ก็ตระเตรียมตัดกระบอกเอาไว้ก่อน¹⁹

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 260.

ภาพที่ 37 ภาพสุภาพชิตยังไม่เห็นน้ำตดกระบอก

(ก) ภาพสุภาพชิตยังไม่เห็นน้ำตดกระบอก วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาพชิตยังไม่เห็นน้ำตดกระบอก วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักราชเลขาธิการ, โคลงสุภาพชิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 127.

ฉากที่ 8 เป็นภาพบุคคลกำลังใช้มือและเท้าโก่งหน้าไม้ (ภาพที่ 38 ก) องค์ประกอบภาพลักษณะนี้จะคล้ายกับภาพสุภาชิตในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ซึ่งมีคำโคลงยืนยันไว้ได้ภาพว่าเป็นสุภาชิตเรื่องยังไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้ (ภาพที่ 38 ข)

ยังไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้ มีความหมายเช่นเดียวกันกับสุภาชิตยังไม่เห็นน้ำตัดกระบอก คือ เตรียมการเพื่อเอาไว้โดยไม่จำเป็น ซึ่งจะเปรียบเทียบกับ การเตรียมตัวที่จะยิงกระรอก ยังไม่ทันได้พบเห็นกระรอกก็เตรียมการขึ้นหน้าไม้เอาไว้ก่อนแล้ว และไม่รู้ว่าจะมีโอกาสได้ยิงหรือไม่²⁰

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 260.

ภาพที่ 38 ภาพสุภาพที่ยังไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้

(ก) ภาพสุภาพที่ยังไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

(ข) ภาพสุภาพที่ยังไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักราชเลขาธิการ, โคลงสุภาพที่ประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 126.

ฉากที่ 9 คนด้านขวาเหมือนกำลังวิ่งไล่ไล่ซ้ายซ้ายที่แขนคนด้านซ้ายซึ่งมีท่าที่สงสัยในการกระทำของคนซ้าย (ภาพที่ 39) จากองค์ประกอบภาพสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาพสุภาพচিতเรื่องไล่ร้ายซ้าย

ไล่ร้ายซ้าย หมายถึง หาความผิดมาให้โดยที่ไม่ได้ทำความผิดเลย²¹

ภาพที่ 39 ภาพสุภาพচিতไล่ร้ายซ้าย วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

ฉากที่ 10 ด้านขวาเป็นภาพคนหัวล้าน ส่วนด้านซ้ายเป็นกลุ่มคนที่จับกลุ่มคุยกันโดยชี้ไปทางคนหัวล้าน (ภาพที่ 40) จากองค์ประกอบภาพสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาพสุภาพচিতเรื่องหัวล้านนอกครุ หัวล้านนอกครุ หมายถึง ทำนอกแบบ ไม่ทำตามที่เคยทำกันมา ไม่ทำตามจารีตประเพณี²²

ภาพที่ 40 ภาพสุภาพচিতหัวล้านนอกครุ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

²¹ เรื่องเดียวกัน, 332

²² เรื่องเดียวกัน, 352.

ฉากที่ 11 ปรากฏเป็นภาพชายใช้หอกแทงสู้กับเสือ ข้างๆ กันมีผู้หญิงกองอยู่ที่พื้นเสื่อผ้า หลุดลุ่ย จากองค์ประกอบภาพสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาพสุภาพচিতเรื่องใจดีสู้เสือ (ภาพที่ 41)

ใจดีสู้เสือ หมายถึง ทำให้ใจให้เยือกเย็น สุขุมและหนักแน่น พร้อมทั้งมีสติมั่นคงในการเผชิญ ปัญหาหรือสิ่งที่น่าหวาดหวั่นต่างๆ²³

ภาพที่ 41 ภาพสุภาพচিতใจดีสู้เสือ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

ลักษณะภาพจิตรกรรม : รูปแบบและเทคนิค

สามารถแบ่งลักษณะภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. จิตรกรรมแบบไทยประเพณี

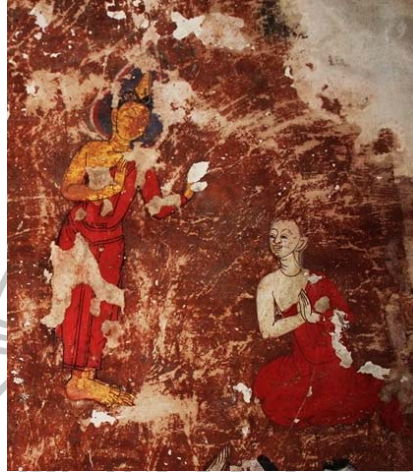
ภาพพุทธประวัติ เป็นเรื่องราวที่นิยมเขียนมาอย่างยาวนานในงานจิตรกรรมไทย โบราณ หรือเรียกอีกอย่างว่าจิตรกรรมไทยประเพณี ซึ่งนิยมเขียนมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น²⁴ ภายในพระวิหารด้านหน้าพระประธานที่เป็นฉกมารผจญ (ภาพที่ 29) เป็น ลักษณะแผนผังหลักของงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณี²⁵

²³ เรื่องเดียวกัน, 92.

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

²⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน”, 223.

เทคนิคการเขียนแบบไทยประเพณี การเขียนภาพบุคคลจะไม่แสดงความรู้สึกทางใบหน้าแต่สื่อความหมายด้วยท่าทางแบบนาฏลักษณ์ ภาพบุคคลจะนิยมปิดทองภาพบุคคลสำคัญ เช่น ภาพพระพุทธเจ้าที่พระวรกายปิดทอง ซึ่งจะแตกต่างจากพระสาวกคนอื่นๆ และนิยมทำฉัพพรรณรังสีที่พระเศียร (ภาพที่ 42)

ภาพที่ 42 ภาพพระพุทธเจ้าที่พระวรกายปิดทองและแสดงท่าทางแบบนาฏลักษณ์

ภาพเจ้านายและชนชั้นสูง จะมีการประดับเครื่องทรง ได้แก่ มงกุฎ กรองศอ ทับทรวง ฝ้ายชายนุ่งโจงกระเบน มีสนับเพลา มีชายไหวชายแครง ฉลองพระบาท ฝ้ายหญิงนุ่งผ้าซิ่น ยังไม่สวมเสื่อ แต่คล้องผ้าสไบ เป็นต้น และภาพเจ้านายนิยมแสดงความแตกต่าง เช่น มีเครื่องทรงที่มากกว่า มีการปิดทอง (ภาพที่ 43)

ภาพที่ 43 ภาพเจ้านายและชนชั้นสูงที่มีการประดับเครื่องทรง

ภาพบุคคลทั่วไป จะไม่ปิดทอง ผู้ชายนิยมไว้ผมทรงมหาดไทย นุ่งโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นและไม่สวมเสื้อและคล้องสไบ²⁶ (ภาพที่ 44, 45)

ภาพที่ 44 ภาพลักษณะภาพบุคคลหญิง

ภาพที่ 45 ภาพลักษณะภาพบุคคลชาย

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 226.

ภาพอาคารสถาปัตยกรรม จะวาดเป็นภาพปราสาทราชวัง เลียนแบบมาจากอาคารสมัยนั้น เช่น พระราชวัง วัด พระอุโบสถ พระวิหาร (ภาพที่ 46)

ภาพที่ 46 ภาพอาคารปราสาทราชวัง

การแบ่งภาพ แบ่งฉากตอน จะมีแถบลายเส้นเป็นตัวแบ่งภาพเรียกว่า เส้นลื่นเทา เป็นแบบหยักฟันปลาเส้นสลับยาวและเขียนอยู่ในกรอบสามเหลี่ยม หรือใช้เน้นความสำคัญ เช่น เน้นภาพปราสาทราชวัง เป็นเทคนิคที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา²⁷ (ภาพที่ 47)

²⁷ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน”, 227.

ภาพที่ 47 ภาพเส้นสินเทา

มีการใช้ลายคล้ายแถบผ้าพริกพลิวอย่างจีน ซึ่งมีที่มาจากศิลปะจีนเรียกว่า ลายฮ่อ จะใช้ในการแบ่งภาพซึ่งหน้าที่จะไม่ต่างจากเส้นสินเทา โดยเริ่มใช้ในงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3²⁸ (ภาพที่ 48)

ภาพที่ 48 ภาพลายฮ่อ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 238.

2. จิตรกรรมที่ปรับเปลี่ยนสู่สมัยนิยม

การเขียนองค์ประกอบภาพต่างๆ มีการแทรกภาพและเทคนิคงานช่างแบบตะวันตก นับเป็นจิตรกรรมแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 4 ซึ่งภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาอารยประเทศในสมัยนั้นโดยเฉพาะชาวตะวันตก²⁹ ตัวอย่างภาพจิตรกรรมสำคัญๆ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ปรากฏรูปแบบและเทคนิคอิทธิพลตะวันตก เช่น ภาพจิตรกรรม วัดบวรนิเวศฯ วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสฯ วัดมกุฏกษัตริย์ วัดมหาพฤฒาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น

เทคนิคงานช่างแนวสมัยนิยม จิตรกรจะให้ความสำคัญกับความสมจริงของภาพมากขึ้น การเขียนแบบทัศนียวิสัย (Perspective) เป็นกรรมวิธีที่ช่างชาวตะวันตกใช้กันมาก่อนซึ่ง เริ่มใช้ในงานจิตรกรรมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แต่จะมีการใช้มากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4³⁰ ภาพจะมีลักษณะเป็น 3 มิติ เพิ่มมิติใกล้-ไกล ภาพที่ออกมาจึงมีความลึกความตื้นคล้ายกับที่ตาเห็นจริง มีลักษณะสมจริง

ภาพบุคคล จะมีขนาดเล็กกว่างานจิตรกรรมไทยประเพณี³¹ ภาพด้านล่างมักจะเป็นภาพที่อยู่ในระยะใกล้ ในขณะที่ภาพด้านบนจะถูกผลักกระยะให้ไกลออกไป ภาพเล็กและไม่ลงรายละเอียดมาก (ภาพที่ 49)

ภาพที่ 49 การเขียนภาพบุคคลแบบทัศนียวิสัย (Perspective) วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 264.

³⁰ สันติ เล็กสุขุม, **จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 แนวคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม** (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548), 104.

³¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน”, 277.

ภาพอิทธิพลตะวันตก ที่มักมีการแทรกเข้าไปในงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งช่างสมัยนั้นได้รับแรงบันดาลใจจากภาพพิมพ์ที่ส่งมาจากยุโรป³² เช่น ภาพทะเลและเรือเดินสมุทร ภาพอาคารสถาปัตยกรรมตะวันตก ภาพคนขี่ม้า (ภาพที่ 50)

ภาพที่ 50 ภาพอิทธิพลตะวันตก วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

³² น. ณ ปากน้ำ [นามแฝง], *ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดโสมนัสวิหาร* (กรุงเทพฯ: วิริยะธุรกิจ, 2538), 6.

ภาพวิวิวิททัศน์ เนื่องด้วยในสมัยรัชกาลที่ 4 นิยมใช้สีน้ำเงิน ฟ้าในงานจิตรกรรม งานจิตรกรรมในช่วงนี้จึงนิยมเขียนภาพท้องฟ้าและการเขียนกลุ่มก้อนเมฆ ทะเลนิยมเขียนเป็นลายคลื่น ซึ่งแต่เดิมนิยมเขียนคลื่นจับตัวเป็นก้อนหรือแสดงลักษณะของฟองคลื่น มักนิยมเขียนฉากเป็นฉากในประเทศฝรั่ง อาคารแบบฝรั่งเป็นฉากหลัง สนามแข่งม้าเป็นฉากหน้า คงเป็นภาพโปสการ์ดฝรั่งที่แพร่หลายเข้ามา ช่างไทยได้นำมาเขียนโดยเพิ่มเติมภาพเทวดา³³ (ภาพที่ 51)

ภาพที่ 51 ภาพวิวิวิททัศน์ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

³³ สันติ เล็กสุขุม, จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 แนวคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม, 221.

ภาพเทวดา นิยมเขียนภาพเทวดาเหาะรวมกันอยู่ในหมู่เมฆ (ภาพที่ 52) ซึ่งแต่เดิมในจิตรกรรมแบบไทยประเพณีภาพเทวดาจะปรากฏนั่งเรียงแถวซ้อนกัน 3-4 ชั้นอยู่เหนือกรอบหน้าต่างที่ผนังห้อง 2 ชั้น หันหน้าเข้าหาพระประธานในคติเทพชุมนุม คือ ลงมาแสดงความยินดีต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า³⁴ ภาพกลุ่มเทวดาในหมู่เมฆที่วัดราชบูรณะก็มีคติเดียวกันกับภาพเทพชุมนุม โดยเขียนที่ผนังสกัดหน้าในตำแหน่งที่กองทัพमारพ่ายแพ้

ภาพที่ 52 ภาพเทวดาในหมู่เมฆ วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

³⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน”, 225.

ภาพต้นไม้ ซึ่งแต่เดิมในจิตรกรรมไทยประเพณีจะเขียนลำต้นคดโค้ง ใ้รายละเอียดใบชัดเจน มีการเปลี่ยนไปวาดต้นไม้เป็นพุ่มเหมือนจริงแบบอทธิพลตะวันตก โดยใช้การกระทุ้งด้วยเปลือกต้นกระดังงาหรือรากลำเจียก³⁵(ภาพที่ 53)

ภาพที่ 53 ภาพต้นไม้สมจริง ใช้การกระทุ้งด้วยเปลือกต้นกระดังงาหรือรากลำเจียก

ภาพภูเขา จากเดิมที่ลักษณะประดิษฐ์ เป็นแท่งคดโค้ง (ซ้าย) ได้ถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนให้สมจริงมากขึ้น (ขวา) (ภาพที่ 54)

ภาพที่ 54 ภาพภูเขาสมจริงแบบอทธิพลตะวันตก

³⁵ กรมศิลปากร, การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์, 2551), 141.

แนวคิดและรูปแบบภาพสุภาชิตในงานจิตรกรรมไทย

1. โคลงโลกนิติ: สุภาชิตต้นแบบสมัยรัชกาลที่ 3

โลกนิติ เป็นคัมภีร์คำสอนของอินเดียที่โบราณจารย์ได้รวบรวมไว้ และเป็นที่ยุติกันมาเป็นเวลาช้านานโดยเฉพาะในประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาและวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งล้วนมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจและให้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ตลอดจนเป็นหลักในการปกครองและบริหารบ้านเมือง เพราะคัมภีร์โลกนิติมีขอบข่ายเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตของคนทั่วไป ซึ่งสุภาชิตจากคัมภีร์โลกนิติน่าจะแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย³⁶

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2374-2378³⁷ แล้วให้จารึกตำรับตำราต่างๆ ทั้งด้านวรรณคดี โบราณคดี พุทธศาสนา ประเพณี ตำรายา ตลอดจนสุภาชิต ลงบนแผ่นศิลาที่ประดับผนังปูชนียสถานต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระโคลงโลกนิติสำนวนเก่าให้ถูกต้องตามพระบาลี แล้วจารึกไว้ที่แผ่นศิลาประดับศาลาทิศพระมณฑป 4 หลัง³⁸ ซึ่งโคลงโลกนิตินี้ได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่าสำนวนอื่นๆ

³⁶ สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **ประชุมโคลงโลกนิติ** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2543), 33.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 11.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 36.

การเขียนภาพสุภาพจิตในงานจิตรกรรมไทย น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกๆ ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม คงจะเขียนขึ้นในคราวที่มีการปฏิสังขรณ์ใหญ่พระอุโบสถ ระหว่างปี พ.ศ. 2375-2388³⁹ แต่ถูกเขียนรวมกับภาพเล่าเรื่องนิทาน ภาพเพลงกล่อมเด็กและภาพเพลงร้องเล่นของชาวบ้าน⁴⁰ ซึ่งภาพสุภาพจิตที่ถูกนำมาเขียนก็ปรากฏว่ามีสำนวนในคัมภีร์โลกนิติด้วย เช่น สุภาพจิตเรื่อง หนีเสือปะรังแตน (ภาพที่ 55)

ภาพที่ 55 ภาพสุภาพจิตหนีเสือปะรังแตน พระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ
ที่มา: ศิราพร ณ ถลาง, สุกัญญา สุจฉายา, คติชนในภาพเชิงบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระเชตุพน
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2543), 71.

³⁹ พระมหาสุรพล ชิตญาโณ, โปสถ์วัดโพธิ์ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2542), 33.

⁴⁰ ศิราพร ณ ถลาง และสุกัญญา สุจฉายา, คติชนในภาพเชิงบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระเชตุพน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2543), 21.

พระวิหารวัดบุปผาราม กรุงเทพฯ ที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พ.ศ. 2391⁴¹ สมัยรัชกาลที่ 3 ภายในมีการเขียนภาพสุภาพชาติไว้บริเวณบานประตูและประตูหน้าต่าง มีคำโคลงประกอบไว้ใต้ภาพ (ภาพที่ 56) โดยคำโคลงที่ยกมานั้นเหมือนกันกับคำโคลงโลกนิติที่นิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร จึงทำให้ทราบว่าการเขียนภาพสุภาพชาติได้แรงบันดาลใจมาจากคัมภีร์โลกนิติ

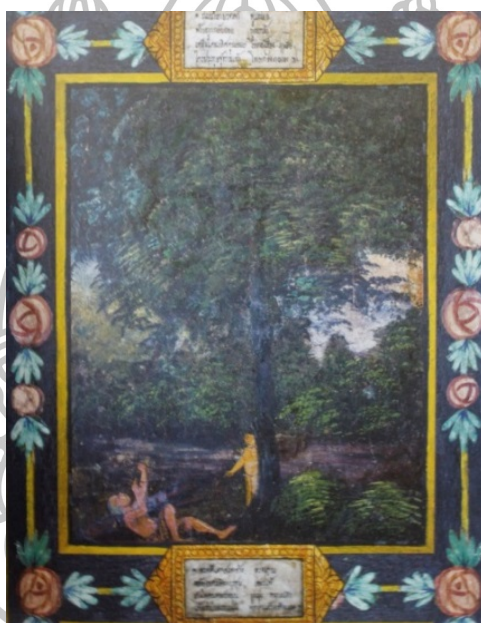
ภาพที่ 56 ภาพสุภาพชาติ ในพระวิหารวัดบุปผาราม กรุงเทพฯ

ภาพสุภาพชาติในสมัยรัชกาลที่ 3 มีลักษณะเป็นภาพลายรดน้ำ เทคนิคงานเขียนเป็นแบบไทยประเพณี คือ ภาพต้นไม้เขียนแยกเป็นใบ ก้อนหินคดโค้ง มีลักษณะประดิษฐ์ ไม่สมจริง ลักษณะภาพที่ไม่มีมิติหรือเรียกว่าภาพ 2 มิติ ซึ่งเป็นเทคนิคที่พบเห็นได้ทั่วไปในงานจิตรกรรมช่วงต้นรัตนโกสินทร์

⁴¹ วัดบุปผาราม, **ความเป็นมา**, เข้าถึงเมื่อ 20 กันยายน 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.watbuppha.org/wat/history1.php>

2. ภาพสุภาพจิต: งานในพระราชประสงค์รัชกาลที่ 4

ในรัชกาลที่ 4 ภาพสุภาพจิตปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังมากขึ้น ได้แก่ ในพระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร ที่สร้างในปี พ.ศ. 2400⁴² ในพระอุโบสถวัดกันมาตุยาราม ที่สร้างในปี 2407⁴³ ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งรัชกาลที่ 4 โปรดให้ขรัวอินโข่งเป็นผู้เขียนภาพสุภาพจิตขึ้นในปี พ.ศ. 2410⁴⁴ ภาพสุภาพจิตในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงมีเทคนิคงานช่างแบบตะวันตกในสกุลช่างขรัวอินโข่ง ซึ่งนิยมเขียนฉากวิวทิวทัศน์ประกอบฉาก ภาพจะมีลักษณะเป็น 3 มิติ มีการผลัดกระยะใกล้-ไกล ภาพที่ออกมาจึงมีความลึกความตื้น ทำให้ภาพดูสมจริง (ภาพที่ 57)

ภาพที่ 57 ภาพสุภาพจิต ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

ที่มา: สำนักกราชเลขาธิการ, **โคลงสุภาพจิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม**, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), 152.

⁴² จุฑารัตน์ จิตโสภาก, “วิเคราะห์แนวคิดของรัชกาลที่ 4 ที่สะท้อนผ่านงานจิตรกรรมเรื่อง อีเหนาในพระวิหารหลวง วัดโสมนัสวิหาร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 52.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2525), 146.

รูปแบบภาพสุภาพในสมัยรัชกาลที่ 4 บางส่วนคล้ายคลึงกับภาพสุภาพวัดบุปผาราม กรุงเทพฯ ที่สร้างสมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่ การมีคำโคลงประจำภาพสุภาพและตำแหน่งที่วาดซึ่งอยู่ในตำแหน่งบานแผ่นประตูและหน้าต่างที่วัดโสมนัสและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีความเป็นไปได้ที่พระองค์อาจจะได้รับแรงบันดาลใจจากภาพสุภาพวัดบุปผาราม ซึ่งสอดคล้องกับในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดบุปผารามในปี พ.ศ. 2391 รัชกาลที่ 4 (ครั้งยังทรงผนวช) ทรงช่วยในการบูรณปฏิสังขรณ์ด้วย นอกจากนี้ยังตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายไปครอง ซึ่งวัดบุปผารามเป็นวัดในระยะแรก ที่คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายได้ขยายตัวเรียกว่า “ออกวัดใหม่”⁴⁵

ด้านแนวคิด ภาพสุภาพในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้กวีช่วยกันแต่งโคลงขึ้นใหม่⁴⁶ สืบเกิดได้จากสำนวนโคลงใต้ภาพสุภาพรวมถึงขอบเขตเนื้อหาโดยรวมที่ไม่เหมือนกับภาพสุภาพในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ได้แรงบันดาลใจในการเขียนมาจากคัมภีร์โลกนิติ

แนวคิดการเขียนภาพสุภาพในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระองค์ น่าจะเกี่ยวเนื่องด้วยกระแสตะวันตกที่เข้ามา จึงทำให้งานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 เน้นไปที่การเขียนภาพเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในพระพุทธศาสนา ภาพเชิงสั่งสอนทั้งพระและผู้คนทั่วไปเช่น ภาพปริศนาธรรม ภาพชุดศัสดร 13 ภาพอสุภกรรมฐาน 10

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงให้เจ้าประดิษฐวรการหล่อรูปภาพตะกั่วตามเรื่องสุภาพที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่งกระถางต้นไม้ที่ริมพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย⁴⁷ แต่ไม่ปรากฏในงานเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

แนวคิดการเขียนภาพสุภาพในงานจิตรกรรมไทยจึงมีช่วงระยะเวลาสั้นๆ คือ สมัยรัชกาลที่ 3-4 โดยเพิ่งจะเริ่มเขียนในสมัยรัชกาลที่ 3 และปรากฏความนิยมในการเขียนมากขึ้นตามพระราชประสงค์ในสมัยรัชกาลที่ 4 สมัยหลังจากนั้นไม่ปรากฏหลักฐานงานเขียนภาพสุภาพในงานจิตรกรรมไทยอีกเลย

⁴⁵ วัดบุปผาราม, *ความเป็นมา*, เข้าถึงเมื่อ 20 กันยายน 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.watbuppha.org/wat/history1.php>

⁴⁶ สำนักราชเลขาธิการ, *โคลงสุภาพประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม*, จัดพิมพ์ในโอกาสสมเด็จพะญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ 100 พรรษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556), คำชี้แจง (9).

⁴⁷ ศีราพร ณ ถลาง, สุกัญญา สุจฉายา, *คติชนในภาพเชิงบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระเชตุพน*, 22.

3. ภาพสุภาพচিতสมัยรัชกาลที่ 4: แรغبันดาลใจในการเขียนภาพสุภาพচিতวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก

ลักษณะภาพสุภาพচিতวัดราชบูรณะ ภาพบุคคลยังคงการเขียนแบบไทยประเพณี มีทรวดทรงอ่อนหวาน สื่อความหมายด้วยท่าทางซึ่งแสดงในลักษณะนาฏลักษณ์ การแต่งกาย ในผู้ชายมีการไว้ผมทรงมหาดไทย ส่วนเด็กไว้เกะหรือจุก ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ในผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นและคล้องสไบ ไม่สวมรองเท้า⁴⁸

ภาพวิวทิวทัศน์ องค์ประกอบภาพบางส่วนยังคงสะท้อนวิถีชีวิต อาคารที่อยู่อาศัยสมัยก่อน บางส่วนมีการนำเทคนิคงานช่างแบบตะวันตกมาใช้ เช่น งานเขียนภาพต้นไม้ ภูเขา ที่ถูกพัฒนารูปแบบให้สมจริง มุมมองภาพที่มีระยะใกล้-ไกล แบบ 3 มิติ (ภาพที่ 58)

เพราะฉะนั้นลักษณะภาพสุภาพচিতจึงเหมือนกับลักษณะภาพพุทธประวัติที่เป็นภาพหลัก คือ เป็นงานเขียนแบบผสมผสานระหว่างจิตรกรรมแบบไทยประเพณีผสมกับแบบตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 4

ภาพที่ 58 ลักษณะภาพสุภาพচিতสมัยรัชกาลที่ 4 วัดราชบูรณะ พิษณุโลก

⁴⁸ กรมศิลปากร, สมุดภาพวิวัฒนาการการแต่งกายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525), 4.

ภาพสุภาพษิตวัดราชบูรณะ ไม่มีคำโคลงจารึกไว้ได้ภาพ แต่จากการตีความภาพสุภาพษิต จะเห็นได้ว่าสำนวนสุภาพษิตวัดราชบูรณะมีความคล้ายคลึงกับสำนวนสุภาพษิตที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 มาก ซึ่งสอดคล้องกับการถ่ายทอดลักษณะภาพสุภาพษิตวัดราชบูรณะก็คล้ายกับลักษณะภาพสุภาพษิตในสมัยรัชกาลที่ 4 และเทคนิคงานเขียนที่เป็นแบบผสมผสานระหว่างจิตรกรรมแบบไทยประเพณีผสมกับแบบตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยแล้ว สามารถสรุปได้ว่าภาพสุภาพษิตภายในพระวิหารวัดราชบูรณะ พิชณุโลก คงได้แรงบันดาลใจจากภาพสุภาพษิตในสมัยรัชกาลที่ 4

ภาพสุภาพษิต คงจะเริ่มเขียนตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 4 ในวัดหลวงเขตกรุงเทพฯ ก่อน ได้แก่ วัดโสมนัสฯ ต่อมาวัดราชฎีในสมัยนั้นคงได้แรงบันดาลใจจากงานช่างหลวงจึงถ่ายทอดรูปแบบงานไป ได้แก่ วัดกันมาตุยาราม กรุงเทพฯ และขยายไปวัดนอกเขตราชธานีที่วัดราชบูรณะ พิชณุโลก

การกำหนดอายุภาพจิตรกรรม

แนวทางการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อกำหนดอายุภาพจิตรกรรม ได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. **ภาพพุทธประวัติ** ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมหลักภายในพระวิหาร รูปแบบ เทคนิคที่ปรากฏ ทำให้ทราบว่า ภาพจิตรกรรมมีลักษณะเป็นแบบผสมผสาน คือ ไทยประเพณีผสมกับอิทธิพลตะวันตก แบบไทยประเพณี ยังคงสืบทอดโครงเรื่องดั้งเดิม ซึ่งถูกถ่ายทอดออกมาเป็นภาพเรื่องราวพุทธประวัติ ด้านเทคนิคได้ผสมผสานการเขียนภาพจิตรกรรมแบบเก่าและใหม่เข้าด้วยกัน บางส่วนยังคงรูปแบบเดิม เช่น การปิดทองภาพบุคคลสำคัญ การแสดงท่าทางแบบนาฏลักษณะ การเขียนภาพแบบ 2 มิติ เป็นต้น การแทรกเทคนิคแบบตะวันตกเข้าไปมักจะพบบ่อยในการเขียนภาพประกอบฉากภาพธรรมชาติวิวิธทัศน์ เช่น การเขียนภาพผลักระยะใกล้-ไกล (3 มิติ) การเขียนภาพที่ดูเสมือนจริงมากขึ้น กระแสโลกตะวันตกบางอย่างในสมัยนั้น ได้ถูกนำมาเขียนเป็นภาพประกอบฉาก เช่น ภาพอาคารตึกแถวแบบตะวันตก ภาพเรือสำเภา ภาพคนขี่ม้า

2. **ภาพสุภาพษิต** มีลักษณะเป็นภาพประกอบหรือภาพฉาก สำนวนสุภาพษิตวัดราชบูรณะมีความคล้ายคลึงกับสำนวนสุภาพษิตที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 รูปแบบและเทคนิคเหมือนกันกับลักษณะภาพพุทธประวัติ คือ เป็นงานเขียนแบบผสมผสานระหว่างจิตรกรรมไทยประเพณีผสมกับแบบตะวันตก ภาพบุคคลจะเป็นเทคนิคเก่าแบบไทยประเพณี ลักษณะนาฏลักษณะ การแต่งกาย ทรงผม เป็นต้น ส่วนเทคนิคใหม่ของตะวันตกจะใช้ในการเขียนฉากวิวิธทัศน์ ต้นไม้ ภูเขา ประกอบกับการเขียนผลักระยะใกล้-ไกล จะทำให้ภาพมีมิติ ดูสมจริง

ภาพจิตรกรรมในพระวิหาร ฝีมืออยู่ในระดับช่างท้องถิ่น จุดประสงค์หลักของช่างเพียงต้องการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านงานจิตรกรรม แต่ยังคงความประณีตอย่างฝีมือครูช่างหลวงซึ่งช่างหลวงที่มีฝีมือย่อมเป็นการส่วนพระองค์ ซึ่งไม่พระราชทานให้ออกมาเขียนภาพตามหัวเมืองได้โดยง่าย ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะพบจิตรกรรมฝาผนังฝีมือระดับสูงเทียบเท่างานช่างหลวงตามวัดในหัวเมือง⁴⁹

การถ่ายทอดเรื่องราวของช่างท้องถิ่นจะมีอิสระในการแสดงออกมากกว่างานช่างจากกรุงเทพฯ จึงทำให้รูปแบบงานมีลักษณะเฉพาะของตน เช่น ในกรณีตำแหน่งการเขียนภาพสุภาพษิต ภาพสุภาพษิตวัดราชบูรณะจะถูกเขียนไว้บริเวณผนังสกัดหน้า จะต่างกับภาพสุภาพษิตในกรุงเทพฯ ที่ถูกเขียนในตำแหน่งบานประตูและหน้าต่าง

ความแตกต่างบางประการจากลักษณะงานต้นแบบกรุงเทพฯ อาจบอกได้ถึงลำดับความสำคัญของวัดราชบูรณะ เช่น กรณีคำโคลงประจำภาพสุภาพษิต ซึ่งภาพสุภาพษิตวัดราชบูรณะกับภาพสุภาพษิตวัดกันมาตุยาราม กรุงเทพฯ ที่มีสถานะเป็นวัดราษฎร์ จะมีความคล้ายคลึงกัน คือไม่มีคำโคลงประจำภาพ ส่วนภาพสุภาพษิตวัดพระศรีรัตนศาสดารามกับวัดโสมนัสฯ ซึ่งเป็นวัดที่รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชประสงค์ให้บูรณปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น จะมีการแต่งคำโคลงประจำภาพสุภาพษิตสะท้อนความแตกต่างระหว่างวัดราษฎร์กับวัดหลวงในอีกแง่มุมหนึ่ง นอกเหนือจากฝีมือด้านงานช่าง

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า งานจิตรกรรมภายในวิหารวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก เป็นรูปแบบและเทคนิคงานช่างในรัชกาลที่ 4 แบบผสมผสานระหว่างงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กับเทคนิคงานช่างแบบตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 4 ที่เริ่มมีการปรับเปลี่ยนจากงานแบบปรัมปราคติสู่ความเป็นสำนึกนิยม

อาจด้วยเหตุที่วัดราชบูรณะเป็นวัดในหัวเมืองและไม่ได้เป็นวัดหลวง จึงยังมีการสร้างเรื่องปรัมปราคติปะปนอยู่ในงานจิตรกรรมด้วย คงมีอย่างน้อยสองกรณีที่กระแสนิทธิพลงานช่างและแนวคิดแบบใหม่คือเหมือนจริงในสมัยรัชกาลที่ 4 แพร่ออกไปสู่หัวเมือง กรณีแรกช่างจากกรุงเทพฯ รับจ้างไปเขียนภาพ หากเพราะเป็นงานที่เจ้านายกรุงเทพฯ ส่งไปคงเป็นช่างฝีมือค่อนข้างดี แต่จะดีระดับใดย่อมขึ้นอยู่กับอำนาจบารมีของเจ้านายนั้น อีกกรณีหนึ่งคงมีที่เคยฝึกฝนเรียนรู้จากกรุงเทพฯ ระยะเวลาหนึ่งจึงกลับถิ่นเดิมหรือออกไปรับจ้างเขียนภาพตามวัดหัวเมืองอันอาจเป็นถิ่นฐานบ้านเดิม กรณีหลังนี้สามารถสังเกตเห็นลักษณะท้องถิ่นได้มากกว่ากรณีแรก⁵⁰

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 270.

⁵⁰ สันติ เล็กสุขุม, **จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 แนวคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม** (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548), 228.

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก ภาพจิตรกรรมหลักเป็นงานเขียนภาพเรื่องราวในพุทธประวัติ ประกอบกับแผนผังและการวางตำแหน่งภาพจิตรกรรม ได้แก่ บริเวณผนังสกัดหน้าที่เขียนเป็นฉากมหาราช มีส่วนคล้ายคลึงกับลักษณะงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณีซึ่งนิยมเขียนมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏงานเขียนภาพสุภาพ ซึ่งการเขียนภาพสุภาพในงานจิตรกรรมไทย มีช่วงระยะเวลาสั้นๆ คือ สมัยรัชกาลที่ 3-4 โดยเพิ่งเริ่มเขียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งได้แรงบันดาลใจจากโคลงโลกนิติที่นิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ปรากฏหลักฐานในพระอุโบสถวัดเชตุพนฯ และวัดบุปผาราม และปรากฏความนิยมในการเขียนมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 จากหลักฐานด้านเอกสารที่ระบุว่ารัชกาลที่ 4 มีพระราชประสงค์ให้ขรัวอินโข่งเขียนภาพสุภาพภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและให้กวีช่วยกันแต่งโคลงขึ้นใหม่ นอกจากนี้ยังปรากฏงานเขียนภาพสุภาพในพระวิหารวัดโสมนัสฯ และพระอุโบสถวัดกันมาตุยาราม ในส่วนของภาพสุภาพวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก จะมีส่วนคล้ายคลึงกับภาพสุภาพในสมัยรัชกาลที่ 4 ทั้งด้านแนวคิดและรูปแบบที่ปรากฏอิทธิพลตะวันตก

ลักษณะภาพจิตรกรรมบางส่วนยังคงรูปแบบและเทคนิคแบบไทยประเพณีที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น การปิดทองภาพบุคคลสำคัญ การแสดงท่าทางแบบนาฏลักษณะ การเขียนภาพแบบ 2 มิติ บางส่วนมีการแทรกภาพและเทคนิคงานช่างแบบตะวันตก นับเป็นจิตรกรรมแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น การเขียนภาพลัทธิระยะใกล้-ไกล (3 มิติ) การเขียนภาพวิวทิวทัศน์ ภาพอาคารตะวันตก เป็นต้น

จึงสามารถสรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก เป็นงานเขียนแบบผสมผสานระหว่างจิตรกรรมแบบไทยประเพณีกับแบบตะวันตก เป็นวัดนอกเขตราชธานีที่ได้รับกระแสอิทธิพลงานช่างกรุงเทพฯ และแนวคิดงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 ความแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยสะท้อนถึงอิสระในการแสดงออก ซึ่งเป็นเรื่องปกติของงานฝีมือช่างท้องถิ่นที่มีอิสระในการแสดงออกมากกว่างานช่างกรุงเทพฯ รวมไปถึงการถ่ายทอดเรื่องราวที่ยังขาดความประณีตอย่างช่างหลวงในกรุงเทพฯ

อย่างไรก็ตามการศึกษาคั้งนี้ยังใช้ข้อมูลจำกัดโดยใช้เพียงการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นหลักสำคัญในการกำหนดอายุภาพจิตรกรรม คำตอบที่ได้จึงไม่สามารถลงรายละเอียดได้มาก ข้อมูลด้านเอกสารจะมีส่วนสำคัญ การค้นพบข้อมูลด้านเอกสารใหม่ที่เกี่ยวข้อง จะช่วยเพิ่ม รายละเอียดในคำตอบ รวมถึงอธิบายเหตุของความสัมพันธ์กับวัดในเขตกรุงเทพฯ ให้มีความชัดเจน มากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์, 2551.
- _____ . **จดหมายเหตุ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2525.
- _____ . **วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย**. งานจัดแสดงภาพจิตรกรรมฝาผนัง ณ หอศิลป์ กรมศิลปากร, 2525.
- _____ . **สมุดภาพวิวัฒนาการการแต่งกายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- จุฑารัตน์ จิตโสภณ. “วิเคราะห์แนวคิดของรัชกาลที่ 4 ที่สะท้อนผ่านงานจิตรกรรมเรื่องอิเหนา ในพระวิหารหลวง วัดโสมนัสวิหาร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- ชาติชาย มุกสง. **พิษณุโลก**. กรุงเทพฯ: ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์, 2543.
- น. ณ ปากน้ำ [นามแฝง]. **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดโสมนัสวิหาร**. กรุงเทพฯ: วิริยะธุรกิจ, 2538.
- นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **จดหมายเหตุระยะทางไปพิษณุโลก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2506.
- บุญสิริ สุวรรณเพ็ชร์. **อธิบายสำนวนสุภาษิตและคำพังเพยไทย**. กรุงเทพฯ: พีพรีนติ้งกรุ๊ป, 2538.
- ปกรณ์ กิตติธโร, พระมहा. **วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2558.
- ปรมาลิขิตชินโรส, กรมพระ. **สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา: วรรณคดีพระพุทธศาสนาพากย์ไทย คัมภีร์แสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2552.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. **ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก: สุรสีห์กราฟฟิค, 2534.
- วัดบุปผาราม. **ความเป็นมา**. เข้าถึงเมื่อ 20 กันยายน 2558. เข้าถึงได้จาก <http://www.watbuppha.org/wat/history1.php>

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน.”

เอกสารคำสอนรายวิชา 317 406 ศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-25
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.

_____. **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
เมืองโบราณ, 2555.

ศิริพร ณ ถลาง และ สุกัญญา สุจฉายา. **คติชนในภาพเชิงบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระเชตุพน.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2543.

สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **ประชุมโคลงโลกนิติ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

สันติ เล็กสุขุม. **จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 แนวคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม.**

กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548.

_____. **ศิลปะสุโขทัย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2549.

_____. **ศิลปะอยุธยางานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542.

สุรพล ชิตญาโณ, พระมหา. **โบสถ์วัดโพธิ์.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2542.

เสนอ นิลเดช. **สองแควเมื่อวาน พิชญ์โลกวันนี้.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.

สำนักราชเลขาธิการ. **โคลงสุภาภิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.** จัดพิมพ์

ในโอกาสสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญ

พระชนมายุครบ 100 พรรษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2556.

หวน พิณรุฬห์. **พิชญ์โลกของเรา.** กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2514.

_____. **เที่ยววัดชมวังเมืองพิชญ์โลก.** กรุงเทพฯ: สาระดี, 2546.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นายชินวัฒน์ มาสุตร์

ที่อยู่ 176/10 ซ.สุรวงคเตชะ ถ.พิชัยสงคราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.พิษณุโลก

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2555 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- พ.ศ. 2555 สำเร็จการศึกษาปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร
- พ.ศ. 2555 ศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

